

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

NATURE-MORTE

ΕΤΟΣ Θ' — 1935
 ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΙΟΥΝΙΟΥ 1935

ΤΕΥΧΟΣ 204

ΖΩΗ

Ζωή μου, πώς επέρασες, κι' όμως δέν είπα φτάνει.
 Μές στοῦ καιροῦ τὸ τρέξιμο, τ' ὀλάσπρο μου φουστάνι
 πόσες φορές ἐμαύρισε!... κ' οἱ τάφοι ὄλο πληθαίνουν.
 Χαρές μου, λύπες κι' ὄνειρα κι' ἄνθρωποι, ὄλα πεθαίνουν
 κι' ὄλα μακραίνουν, κι' ἔρχονται καινούργιοι τόποι ἐμπρός μου,
 κι' ὄλο ἀνεβαίνει ἀσπρίζοντας στενὸς ὁ ἀνήφορός μου.

Τὴν πᾶσ' αὐγὴ κι' ἕνας καὺμός — λιγόψυχος καὶ κείνος.
 Τὸ σούρουπο ἕνας θάνατος ψηλώνει — μαῦρος κρίνος.
 Μὰ ἐσύ, ζωὴ μου, στέκεσαι σὰ νούφαρο καὶ πλέχεις,
 ποῦ κι' ἔτσι ἀλαφροζύγιαστη γῆ κι' οὐρανὸ ἀπαντέχεις.

ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ

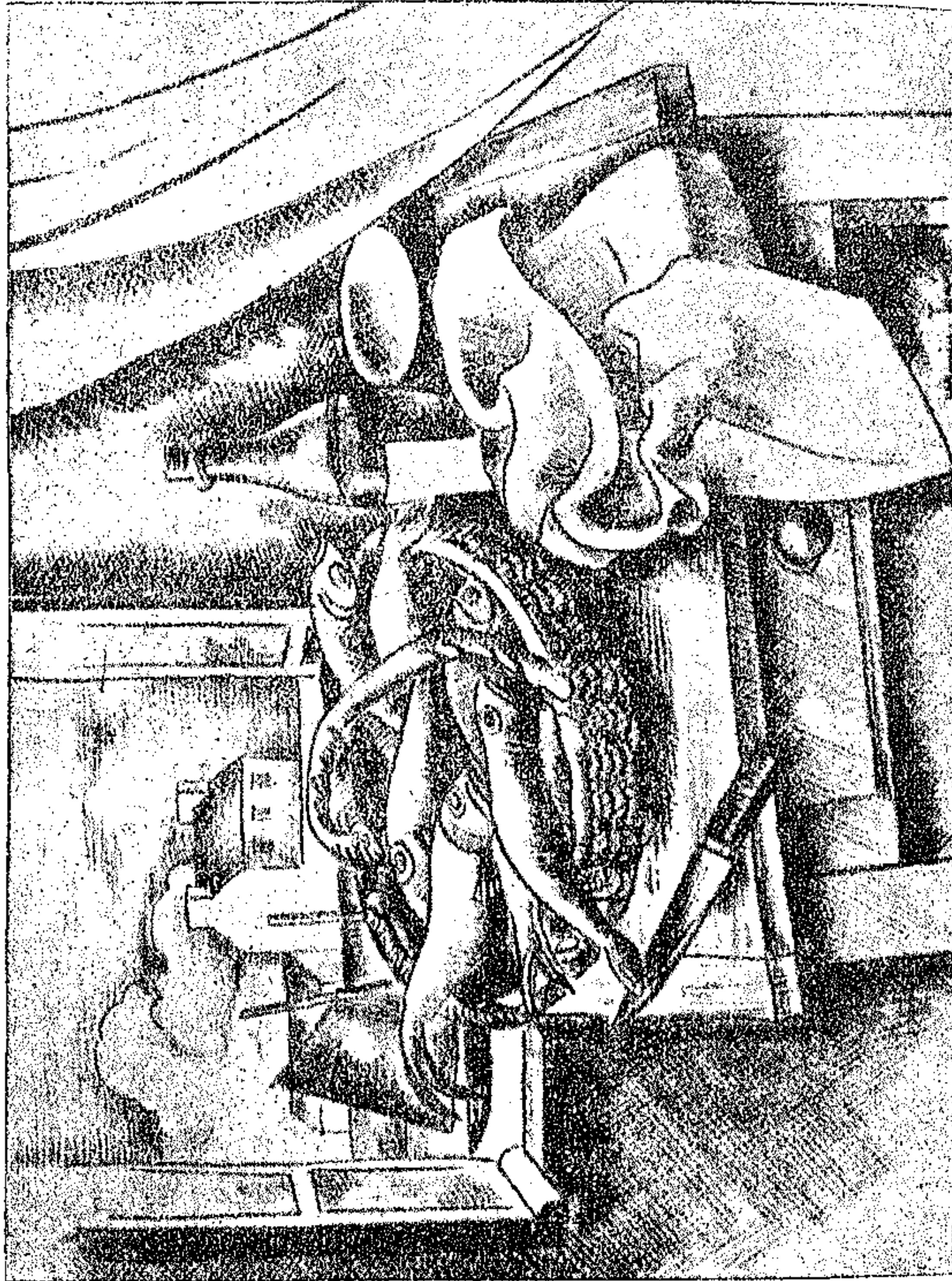
Γιὰ μένα βραδιάζει,
 καὶ πέφτει τ' ἀγιάζι
 καθὼς ἀγρυπνῶ στὴν καρδιά μου.
 Καὶ μόλις χαράζει,
 μὲ δέρνει ὡς χαλάζι
 τὸ φῶς ποῦ ἀντικρῶζει ἡ ματιά μου.

Τις πόρτες γιὰ μένα
 τίς ἔχει κλεισμένα
 ἢ ἀγάπη τῶν εἴκοσι χρόνων.
 Τις πόρτες γιὰ μένα
 τίς ἔχει ἀνοιγμένα
 ὁ κύκλος τῶν πόνων.

Πικρὴ κατεβαίνει
 κ' ἡ Ἀρρώστεια καὶ ραίνει
 μ' ἀνθούς ἴσκιων τὸ μέτωπό μου,
 κ' ἡ κούραση δένει
 γραμμές, καὶ μαραίνει
 τ' ὠραῖο πρόσωπό μου.

Ποιὸς ἔφταιξε, Θεέ μου,
 καὶ πήγαν τ' ἀνέμου
 τῆς ἀνοιξῆς τ' ἄνθια κ' οἱ κλώνοι;
 Γιατί μέσαθὲ μου
 ν' ἀπλώνεται, Θεέ μου,
 τὸ χιόνι, τὸ χιόνι, τὸ χιόνι;

ΑΙΜΙΛΙΑ ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗ



MORIN-JEAN



ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΣΗΜΩΝ

— Σας βλέπω σκυμένον στα χαρτιά σας, αγαπητέ μου δάσκαλε. Θά μπορούσα τάχα να σας ρωτήσω τί ψάχνετε να βρήτε, με τόσες φροντίδες, μέσα στα κιτρινωμένα αυτά χαρτιά;

— Ο κ. "Ασοφος μου αποκρίθηκε:

— Δέν έχω καμιά δυσκολία, αγαπητέ μου, να σέ πληροφορήσω. Από τα σκόρπια αυτά σημειώματα καταγινομαι να μαζέψω τά στοιχεία που μου χρειάζονται για να γράψω μιὰ σειρά βιογραφίες. Τις βιογραφίες των άσχημων.

— Των άσχημων, είπατε;

— "Ακριβώς. "Η Βιογραφία είναι ένας άδικος κλάδος της "Ιστορίας. Καταγίνεται αποκλειστικά με τη ζωή των ανθρώπων που έπαιξαν έναν επίσημο ρόλο στον κόσμο. Που έγιναν μεγάλοι στρατηγοί, μεγάλοι πολιτικοί, μεγάλοι επιστήμονες, μεγάλοι τεχνίτες. Νομίζεις λοιπόν κ' έσύ, αγαπητέ μου φίλε, πώς μόνο ή ζωή των ανθρώπων αυτών έχει κάποιαν αξία και κάποια σημασία στην ιστορία των ανθρωπίνων πράξεων; "Υποθέτεις κ' έσύ, μαζί με όλους, πώς μόνο οι άνθρωποι που για τον ένα ή τον άλλο λόγο έλαβαν τη σφραγίδα της επιστημότητας, έχουν δικαίωμα στο θαυμασμό μας, στην αγάπη μας και στην ευγνωμοσύνη μας; Φαντάζεσαι ότι μόνο αυτοί μπορούν να χρησιμεύσουν ως παραδείγματα ζωής και ως πρότυπα ανθρωπίνης αξίας για τους άλλους;

— "Αλλά ποιοί άλλοι, λοιπόν, έξόν απ' αυτούς, αγαπητέ μου δάσκαλε;

— "Εκείνοι, ακριβώς, που χωρίς να είναι μεγάλοι στρατηγοί ή μεγάλοι

πολιτικοί ή μεγάλοι επιστήμονες ή μεγάλοι τεχνίτες, ίσως γιατί δέν τό θέλησαν ή δέν τους δόθηκε ή περισταση να γίνουν, έκαναν από τη ζωή τους ένα άριστούργημα άρετης ή όμορφιάς ή την έβαλαν στην ύπηρεσία ώραιων και ύψηλων υποθέσεων ή τη θυσίασαν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, για τους όμοιους των. "Εννοώ τους άσχημους μεγάλους άνδρες και τις άσημες μεγάλες γυναίκες που, με τό να είναι άσημοι, δέν είναι λιγώτερο μεγάλοι. "Ισως και να είναι μεγαλύτεροι από μερικούς άλλους.

— Και ποιοί μπορεί να είναι αυτοί;

— Πολλοί και διάφοροι. "Ενας γεωργός, ένας σκαφτιάς, ένας βαρκάρης, ένας τσοπάνης, ένας έμπορος, ένας φτωχοκοκκύρης, μιὰ εργατικά γυναικα, κάθε έντιμος άνθρωπος που ή ζωή του, μολονότι περνάει στη σκιά, χαράζει βαθειά τό πέρασμά της. Και τέτοιοι, σε βεβαιώνω πάλι πώς υπάρχουν πολλοί. "Αν δέν τους προσέχουμε, είναι ή γιατί δέν έχουμε την ίκανότητα να τους προσέξουμε, ή γιατί δέ φροντίζουν οι ίδιοι να κινήσουν την προσοχή μας. ή γιατί ή φήμη τους, περιορισμένη σ' ένα στενό κύκλο ανθρώπων, σβύνει και άπολησμονιέται μαζί μ' αυτούς. Και όμως θά τους άξιζε μιὰ καλύτερη τύχη, όχι τόσο για τη δόξα τη δική τους, που δέν τη ζήτησαν ποτέ, όσο για τη δόξα της ζωής, που είναι άδικο να χάνονται, από τη μνήμη των ανθρώπων, οι καλύτερες δημιουργίες της. Αυτούς τους μεγάλους άσχημους έχουμε χρέος να σώσουμε από τη λήθη.

— Με τί τρόπο;

— Γράφοντας, απλούστατα, τις βιογραφίες τους, όπως άλλοι γράφουν τις βιογραφίες των όνομαστών και των έπισήμων. Και καθέννας μας νομίζω πώς από την άτομική του παρατήρηση, αν είναι ίκανός να παρατηρή, μπορεί να προσφέρει τη συμβολή του στην ώραία αυτή υπόθεση.

— Δέν νομίζετε όμως, αγαπητέ μου δάσκαλε, πώς αυτό που ζητάτε γίνεται, μ' έναν κάποιο τρόπο, και τώρα, όπως γινόταν και πάντα; Τι άλλο είναι οι διάφοροι έξαιρετικοί τύποι που περνούν μέσα στα έργα της τέχνης, στο μυθιστόρημα, στο διήγημα, στο θέατρο, παρά οι άσημες αυτές έπισημότητες, παρατηρημένες στη ζωή από τους μυθιστοριογράφους και τους δραματοποιούς, και άναστημένες στα "Ηλύσια της Τέχνης;

— Δέν είναι τό ίδιο πράγμα, καλέ μου φίλε. "Αλλο βιογραφία και άλλο μυθιστόρημα. "Η βιογραφία είναι ιστορία και τό μυθιστόρημα είναι τέχνη. Και ή τέχνη, όσο και αν τρέφεται από τη ζωή, παρουσιάζει άνώνυμους τύπους ανθρώπων.

— Που μπορεί όμως να είναι ζωντανοί άνθρωποι, βγαλμένοι από τη ζωή.

— Τότε τόσο τό χειρότερο γι' αυτήν. Παίρνοντας ζωντανούς ανθρώπους, για να τους οικειοποιηθ ή και να τους παρουσιάση σαν πλάσματα φαντασίας, κάνει κάτι τι που δέ διαφέρει καθόλου από την κλοπή και την άδικία. "Η βιογραφία όμως παρουσιάζει ζωντανούς ανθρώπους, με όλα τά πιστοποιητικά της ταυτότητάς των, με τό όνομά τους, με τη γενεαλογία τους, με τις χρονολογίες της ζωής τους, με τά πραγματικά τους έργα, με καθετί που τους ανήκει και που κανέννας δέν έχει τό δικαίωμα να τους τό άφαιρέση ή να τό παραμορφώση.

— "Εννοείτε, λοιπόν, αγαπητέ μου δάσκαλε, να βιογραφήσετε τους άσχημους σας, όπως θά βιογραφούσατε τό Μεγάλο Ναπολέοντα ή τον Γκαίτε;

— Αυτό ακριβώς έννοώ. "Η βιογραφία είναι βιογραφία, είτε τό Μεγάλο Ναπολέοντα έχει για θέμα είτε τό βαρκάρη και τό σκαφτιά. Τό περιεχόμενο μόνο είναι διαφορετικό. Θά βιογραφήσω λοιπόν τους άσχημους.

— "Ομολογώ ότι τό είδος θά είναι αρκετά πρωτότυπο.

— Θά είναι απλώς ένα χρέος τιμής, ένα έργο δικαιοσύνης και μιὰ ύπηρεσία, φαντάζομαι, προς την αλήθεια και την ώραιότητα.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ



ANNE DE NOAILLES *

Στόν πρόλογο του βιβλίου μου «Ξανατονιασμένη Μουσική», κυκλοφορημένου στα 1930, φέρνοντας τό λόγο στό μέγιστο προβηγιανό ποιητή, στό Μιστράλ, έγραφα: «Κριτικοί με τά μεθοδικά β.β.β.β. τους για κείνον και με τ' αναλυτικά διαφωτιστικά τους μελετήματα, ό Pierre La-serge, ό José Vincent, ό Charles Maurras, ό Albalat, και πρώτ' απ' όλους ή άποκαλυπτική για μένα κριτική του μεγάλου Gaston Paris για τό Mistral τώ θησαυριστή των πλούσιων χρωμάτων παράπλευρα στη μελέτη για τό Sully Prudhomme, του έσωτερικού κόσμου τόν αναλυτή, με βοήθησαν ακόμα στενώτερη γνωριμία να πλέξω για την ιδέα την άπρόσωπη του ποιητή, γενικώτατα. Μα κανείς δε θάπρεπε ν' άπορήσει, και πολύ λιγώτερο όσοι είναι μπασμένοι στό νόημα που δείχνει πόσο σφιχτά κρύβονται σφιχταγκαλιασμένες μέσα στον κόσμο που είναι ό μεγάλος ποιητής δυό δύνამες: ή ποιητική και ή κριτική τέχνη. Και πώς την αλήθειαν αυτή μου τη θυμίζει τό ποίημα της "Αννας Νουάγιε προς τό Μιστράλ που βρίσκεται μεταφρασμένο στην «Ξανατονιασμένη Μουσική» του β.β.β.β. μου. Τά δυό του ποιήματος αυτού τελευταία τετράστιχα:

Και ή γλωση, της Σικελίας ή κόρη,
στην πάτρια γη μ' έσε γυρίζει
και τόν καθρέφτη και τό λύχνο της,
Μιστράλ; σ' έσένα τά χαρίζει,

καλότυχη, ύστερα από πόσου
καιρού τό κέρασμα να ιδή
τόν πιο όμορφο άνθρωπο, τό Δάφνη,
θεός ήλιοστάλαχτος να ζή.

Αυτά τά δυό τελευταία τετράστιχα είναι μέσα στη λυρική τους άποθέωση και κριτικός, εύσυνειδητος, χαρακτηρισμός. Η παρομοίωση του Μιστράλ με τό Δάφνη δε θά μπορούσε να κρατηθί στον άπλοϊκό έραστή της Χλόης, στον είδυλλιακό τόν ήρωα του Λόγγου. Τό ποιητικό παράστημα

του ψάλτη της Mireille πάει πολύ ψηλότερα από τ' άνάστημα του αγαπημένου της Χλόης. Φτάνει ίσα με τό Δάφνη, τό θρυλικό βοσκό του αρχαίου μύθου, τό συμβολικό μαζι και λατρευτή και καταφρονητή της Αφροδίτης, που μεγαλόπρεπα τόν ανεβάζει στα ύψη των θεών, καταστέρωνόντάς τον στην πέμπτην έκλογή του ό θεός Βεργίλιος. Τέτοιο είναι και τό ποίημα της Νουάγιε. Η όμορφιά του βοσκού Δάφνη έγκατασταίνεται τελειωτικά στον Όλυμπο. Με τέσσερους στίχους ό ποιητής μπορεί να μάς υποβάλη άνετα ότι ό κριτικός με πολυσέλιδο βιβλίο άγωνίζεται να μάς δείξει.

Η κριτική όξυδέρκεια συγχωνευμένη με τη μαντική έμπνοή σφραγίζει και γενικεύει έξιδανικεύοντας τη γλώσσα των υπέροχων ποιητών. Αυτή τη διπλή — θά μπορούσαμε να πούμε — την άποψη συχνά την άντιλαμβάνόμαστε παρουσιασμένη στα ποιήματα της Άννας Νουάγιε. Τά στοιχεία που την άποτελούν, φαντασίες και εικόνες, παραστάσεις και άναμνήσεις, προσδοκίες και προαισθήσεις κ' έρωτες και πάθη που γυμνάζουν και που πλημμυρίζουν τη συγκίνηση της ποιήτριας, όλα μάς υποβάλλουν κάτι που άχώριστα και ζωγραφίζει και μεγαθύνει. Είναι μαζι και ή παρατήρηση που χρειάζεται στα μάτια με τη φυσική λειτουργία τους κι' ό τεχνικός φακός που μεγαλώνει στα μάτια την παρατήρηση. Είναι ή επανάληψη του Δάφνη που καθώς τόν βλέπουμε στον ύμνο της Νουάγιε προς τό Μιστράλ, είναι ό ανθρώπινος πρωταγωνιστής του Λόγγου ό αγαπημένος από τη Χλόη και παράλληλα ό ένθεος ήρωας ό τραγουδημένος από τό Βεργίλιο. Την ίδια τη συγκίνηση που την κάνει τό παθητικό αίσθημα και ή μυστική έκσταση τη βρίσκουμε στα «Éblouissements» και στους «Vivants et les Morts», στα «Θάμνη και στους «Ζωντανούς και Πεθαμένους», στα δυό βιβλία και στ' άλλα της ποιήτριας που τό είδα τό ξεχώρισμα, συγκρατητό και μεθοδικό, του μεγάλου ποιητή, όσο κι' άν είναι τό ξεχώρισμα άδιόρατο και δύσκολο να χειροπιαστή από τόν καθένα μέσα στους χορούς των εύστροφων και χαριτόβρυτων και με τά μάγια θρεμμένων μουσοπόλων. Και είδα πόσο είναι στοχαστικό τό μίλημα του

Paul Sunday, του φημισμένου κι' όταν ζούσε και πάντα που έκαμε διεθνή την κριτική του «Temps». «Ο τόμος αυτός, έγραφε για τό βιβλίο της Νουάγιε «Les Vivants et les Morts», έχει μιάν όμορφάδα άσύγκριτα λυρική και βαθιά ανθρώπινη που της άσφαλίζει θέση υπέροχη μέσα στους θαυμασμούς μας. Από τη χάρη της έλληνικής άνθολογίας που ξεχώριζεν ως τώρα τά ποιήματα της κοντέσσας Νουάγιε, ή Νουάγιε ύψώθηκε άκοπα στην τέχνη που διακρίνει τη μεγάλη ποίηση.»

«Εμέν' άν με ρωτήσετε, θά σας έλεγα: Γνωρίζω κι' αγαπώ και θαυμάζω πόσους ποιητές και ξένους και δικούς μας. Άλλ' άδυνατώ να θυμηθώ και να ξεχωρίσω πότε και πώς ήρθανε στη γνωριμία μου τά ποιήματα της Νουάγιε. Νομίζω πως τά γνωρίζω από καιρούς άλογάριαστους. Όμως έξαιρετικά κρατώ στη μνήμη μου τη στιγμή που γνωρίστηκα με τη Νουάγιε και την καταπληκτική εντύπωση που μου προξένησε τό γεγονός. "Όσο κι' άν ξεχνώ τη χρονολογία, θυμούμαι πως ήτανε τά «Éblouissements». "Υστερα ήρθαν οι άλλες γνωριμιές, ή «Αμέτρητη καρδιά», οι «Αιώνιες Δυνάμεις», οι «Σκιερές Ημέρες, οι «Ζωντανοί και Πεθαμένοι», τό «Ποίημα του "Ερωτα», ή «Δόξα του Πάθους», οι «Τελευταίοι Στίχοι» με τά «Poèmes d'enfance». Όμως τά «Θάμνη» της με πρωτομπάσανε στο ζωγόνο, στον παραδεισιο τόν άέρα της. "Εψαξα να ξαναβρω, μα του κάκου! τά σημειώματά μου που καταγράφω σκόρπια κι' άσυμπλήρωτα, μα γνήσια, την ιδέα μου άποκαλυπτική. Τά «Éblouissements» με πρωτοθαμπώσανε. Η έμπνευσή τους σοφή, αλλά πολύ περισσότερο όρμέμφυτη. Τό πάθος ζωντανεμένο από την ελικρίνεια, τό άνάβρυσμα των εικόνων πλούσιο και πρωτόβγαλτα λαμπερό για την έκφραση του πάθους της αγάπης, του πένθους της είμαρμένης, μέσα στα τοπία που ξαναζούν οι καρδιές των ποιητών, στους κήπους που μάς προσμένουν με τ' άνθη τους, στους ποιητές που λατρεύονται, στη μοίρα που κυριαρχεί, στην ήδυπάθεια που μεθυστικά γλυκαίνει.

Τόν ποιητή τόν γνωρίζουμε, τόν αγαπούμε, τόν άποστηθίζουμε: μα πάντα, και την έκατοστή φορά, τόν βρίσκουμε νέο, πρωτοκοίταχο. Άλήθεια που την αισθάνονται κ' έξομολογούνται όσοι κοινωνούν με την ποίηση. Για τούτο κάποιος κριτικός, για να παραστήση την εντύπωση που του προξενούσε ή Νουάγιε, την επανέλαμβανε και παραστατικά και λαμπρά την καθιερωμένη αυτή αλήθεια. "Όσο κι' άν διαβάξής — έγραφε — τη Νουάγιε, δεν την συνειθίζεις. Βρίσκεται σε άδιάκοπο ξανακαινούργιωμα. Με τά κινήματά της και με τη στάση της, με τη φωνή της και με την εύλωττία της, πάντ' άλλαγμένη και πάντ' άπροσδόκητη. Εύλωττία; Δε μπορεί κανείς

να πη τη δύναμή της, τη δύναμη που κρύβει ό λόγος της. Τάχα εύφράδεια είναι τό χάρισμα που ό λόγος δεν είναι παρά στοιχείο, που τά κεφάλαια του πλούτου αυτού τά συναποτελούν ή φωνή με τη λιγεράδα της, ό ρυθμός με τη μουσική του, ό στίχος με τόν ήχο του, ή λύπη με τη νύχτα της, ή χαρά με τόν ήλιο της, όλες οι λατρείες που κάνουν την ποίηση, όλος ό βαθυστόχαστος ένθουσιασμός που κίνησεν ένα γνωστό φίλο, τό σοφό κριτικό που τόν γνωρίσαμε κι' έμεις περασμένο από την Αθήνα, τόν Γαστόν Ραγεσί, που χρημάτισε και πρόεδρος της Έταιρείας των Λογίων, σε μιá διάλεξη του ειπωμένη στην «Conférence» των «Annales» στις 8 του Μάη του 1922, τόν έκαμε να πη: «Υπάρχει στη γαλλική γλώσσα μιá λέξη που έχασε πολύ τό νόημά της ή λέξη génie. Για να της παλινορθώσουμε σήμερα για μιá στιγμή τό νόημα, πρέπει να τονίσουμε πως δυό μονάχα πρόσωπα δώσανε στη ζωή μου την εντύπωση της μεγαλοφυίας ζωντανής, ζωτικής: ό φιλόσοφος Henri Bergson και ή ποιήτρια Comtesse de Noailles.» Στη μαγεία την όνομαζόμενη ποίηση τά νοήματα ριζώνουν με την όμορφιά την αλήθεια, με την αισθητική τη λογική. Κ' ή πιο μετουσιωμένη έμπνευση στηρίζεται κ' άσφαλίζεται με κείνα. Στο «J'ivre de ma vie», όπου μνημειακά ή Νουάγιε άπομνημόνευσε την ύπαρξή της, αναγινώσκουμε: «Του ποιητή τό προνόμιο είναι να ζή πολλαπλός, να δύναται να δείχνη την ελικρινή άφθονία του πνεύματός του, να μη μένη φυλακισμένος σε τίποτε. "Ό,τι σ' εκείνα παριστάνεται διπλό δεν είναι αντίφαση: είναι τό λογικό που παρεκτείνεται και ή σοφία που μεγαθύνεται.»

Η άνόνη παρεξήγηση και ή κατάχρηση που κάνουμε σε ότι όνομάζουμε πρωτοτυπία, σε να παίρνη τελειωτικά την αλήθεια της μέσα στο έργο και στο αίσθημα της Νουάγιε. Στόν πρόλογο που έγραψε για την έπετηρίδα των Βέλγων μουσοπόλων στα 1924 πριν της άνοιξη πανηγυρικά τις πύλες της ή Βελγική Ακαδημία, ήρε την εύκαιρία να υπεραμυνθί για την άκεραιότητα του πατροπαράδοτου στίχου. «Ο ρυθμός και ή ρίμα, έγραψε, είναι άπαραίτητα. Τό ποίημα γεννιέται μέσα μου με την άνεση που του δίνει ή κανονική πατροπαράδοτη αστηρότητά του.» Όταν κριτικά παρατηρούμε την ποίησή της, σημειώνω στην όμιλία μου της Ακαδημίας στις 11 του Μάη 1933 που έγινε για τό πένθος του θανάτου της, αισθανόμαστε πως μαρτυρεί την αναγέννηση της ρωμαντικής τέχνης μέσα στις βαθύτερες πηγές της, τό ξαναβλάστημα του τραγουδιού του Βίκτορος Ουγκώ και του Λαμαρτίνου ύστερ' από μακροχρόνια περίοδο προσπαθειών συγχρονισμένων ποιητών που άπομακρύνονται ή προσεγγίζουν παλεύοντας τριγύρω στο πα-

(*) Η όμιλία του κ. Κωστή Παλαμά, που διάβασε ή Μυρτιώτισσα στη φιλολογική προσημερίδα της «Έταιρείας Έλλήνων Λογοτεχνών» για την Κοίμησα ντε Νουάγιε.

λαιότερο ιδανικό χωρίς να το συλλάβουν ή να το κυριαρχήσουν. Γιατί η γνήσια πρωτοτυπία που ένα από τα στοιχεία της είναι να συλλάβη στα χέρια της και το παλαιό ιδανικό, παριστάνεται καταφρονετικά στους άπειρώτερους πώς πιστά και δουλικά το υπηρετεί, ενώ η γνήσια πρωτοτυπία δύναται να το συλλάβη και κείνο καθώς ο δημηρικός ήρωας πέρνει στα χέρια του και τον πολύμορφο και τον πολύτροπο Πρωτέα. Ο ποιητής δε γεννά, ξαναγεννά.

Η φυσιολατρεία της, παιδί που θυμίζει την ύψη και τη ζωγραφιά των ρομαντικών πατέρων της, μολαταύτα διαφέρει, Ο φυσικός κόσμος, για τη Νουάγιε είναι κάτι ζωντανό που το συλλαμβάνει, το ψάχνει, το φιλεί, το γεύεται, το κυριεύει κατά τρόπους πλούσιους που της ανήκουν, που της είναι περιουσία της. «Οι λιμένες, ψάλλει κάπου, οι δρυμοί, οι καρπεροί κάμποι, περισσότερο συγκίνησαν τα μάτια μου από τις ματιές των ανθρώπων. Με στήριξαν οι όμορφιές του κόσμου, τις κράτησα στα χέρια μου.» Με το ίδιο το κράτημα την αναγνωρίζουμε από τη στάση της και την κίνηση στα ταξίδια της από τα όποια περνά και λαχταρίζει, από τη λατρεία που προσφέρει στη φύση και στο πνεύμα, στη ζωή και στο θάνατο, στον έρωτα, στην τέχνη, στο πάθος, στα στοιχεία, στα κλίματα, στους ήρωες, στον πόλεμο, στην ειρήνη, στα πρόσωπα, στο κάθε τι που την εμπνέει. «Όμως τα χέρια της μοσκοβολούν από το λιβάνι που καίει στις μεγάλες προσωπικότητες. «Δέν έπαψα να τους σέβομαι, μάς λέει πάλι, όσους την πόληση και το πάθος τα βάζουν άπάνου από τα αισθητά, άπάνου από τη γη.» «Άλλοτε, με την περιφάνια του ποιητή που τρέφει τη συνείδηση του μεγαλείου του, ανακράζει: «Ό,τι ρίχνει ο καιρός, το χέρι μου έρχεται να το ξανασηκώση. Όσο μακριά κι αν πάη ο θάνατος, πάω μακρύτερά του. Έγώ δε θά ζω πιά, δε θά γνωρίζω τίποτε από τη γλύκα της ζωής. Μά όσοι θά με διαβάσουν στο βιβλίο μου γνωρίζοντας τί ήταν η ψυχή μου και ποιά τα μάτια μου, θά ρθούνε προς τη γελαστή κι από φως μεστή σκιά μου με την καρδιά λαβομένη από μαράζωμα κι από ζήλια. Γιατί πιδ ζεστή θά είναι η τέφρα μου από τη ζωή τους.»

Στο τελευταίο της βιβλίο «Derniers Vers» που κυκλοφόρησε στα 1934 και που βρίσκοντ' εκεί τα «Poèmes d'enfance», υπάρχει ένας πρόλογος των τελευταίων αυτών ποιημάτων γραμμένος από την ίδια την ποιήτρια. Είναι τ' απομνημονεύματά της που συνεχίζουν το «Βιβλίο της Ζωής.» Μέσα σ' αυτά ξεδιπλώνεται περιγραφικά, εικονικά, παραστατικά, ή ιστορικά της όταν ήταν παιδί. «Ενας, παρ' όλη του την ακριβόλογη λεπτομέρεια που προσαρμό-

ζεται στην πεζογραφία, ένας λυρικός ύμνος που άραδιάζεται ξεσπώντας ή κληρονομία της πρώτης αύγης της. Μέσα στο λουλουδομύριστο φως που το άπαρτίζουν οι ένθυμησης της πρώτης ηλικίας, δυό λατρείες προβάλλουν, διαφορετικές όμως έναρμόνιες. Η πρώτη είναι η λατρεία του Βίκτορος Ούγκω. Μπορεί να την ονομάσω ούγκολογική θρησκεία τώρα που η πεντηκοντατηρίδα του θανάτου του Ούγκω καθιερώνει την Ιεροτελεστία της στη διανοούμενη Γαλλία, άδιαφορώντας για το έδω κ'έκει έξασθενισμένο και άμουσο ψιθύρισμα για τον Ούγκω κάποιων παρατονιών. Η ψυχή και η Μούσα της Νουάγιε ούγκολάτριες ξεσπώνε. «Τ' όνομα, μάς λέει, Βίκτωρ Ούγκω, το προφέραμε χαιρετώντας το έρωτικά, όμοθυμα ύποταχτικοί του. Μεγάλοι και μικροί κατοικούσαμε το ναό του με τους ρυθμικούς του στύλους, άκούγαμε τις κλάκες του νόμου του. Αυτός είναι ο ήρωϊσμός της παιδικής άδυναμίας, τόσο λίγο άπροστάτευτης, όμως άτρόμητης τόσο στη φιλοδοξία. Ο Βίκτωρ Ούγκω ήταν άνθρωπος, ήταν κόσμος; Συμβόλιζε για μάς την έκταση, τη σοφία, τα δάκρυα, την καλοσύνη, τον παράδεισο. Το σχέδιό μας, ο σκοπός μας, ήταν να πάμε προς το Βίκτορα Ούγκω, ν' άπλωθοίμε παράπλευρα στη λύρα του. Γνήσιο παιδικό προσκύνημα για κείνον που μάς άγάπησε όλους μας, που μάς άγκάλιασε και τους ταπεινότερους μέσα στις μουσικόφωνές του στροφές και μίλησε με τη σπουδή των θαμπωμένων έραστών προς τους μικρότερους: «Ένα σου χρόνο έκλεισες χτές, πολυαγαπημένη μου.» Τη λατρεία της προς το Βίκτορα Ούγκω η Νουάγιε παντού την έδειχνεν Ιεουργικά και την έξακόντιζε. Το κέντρο της ύμνολογίας της ο ούγκικός ύμνος της μέσα στα «Eblouissements» Ένα της hommage στους ήρωϊκούς άεροπόρους A. Costey και A. Le Brix άρχίζει τις έμπνευσμένες του στροφές από τη θύμηση του Ούγκω:

Victor Hugo dont l'âme est à l'azur mêlée
Vous avait pressentis, calmes et purs héros:
«Sens toujours de l'amour par les choses ailées!»
Chantait-il, ébloui par le vol de l'oiseau.

Η δεύτερή της λατρεία, άσύγκριτη, στην άγνότητα, είναι για την Ελλάδα. Στον ίδιο της πρόλογο για τα παιδικά της χρόνια μάς λέει: «Έχω μιλήσει στα πρώτα μου ποιήματα για τάφους, για τέφρες, για το μηδέν, μά δέν τα πίστευα, ή πίστη μου έμεινε σ' έν' άνέκφραστο άπειρο που καθρέφτιζε στην καρδιά μου την Ιλαρωσύνη και το ύψος της άκαταμέτρητης ξαστεριάς. Περισσότερο άκόμη από τους ποιητές που ο συναρπαστικός τους ψαλμός κολλαπλασίαζε τη φλόγα μου χωρίς να τη μετριάση και να την καθοδηγήση, οι φιλόσοφοι και οι ήθικολόγοι κρατήθηκαν από τ' άδύνατα

χέρια μου στο παιδικό μου προσκέφαλο. Με κατέκτησεν ή διάνοια. Υπερήφανη από τη γη των Έλλήνων, στην όποϊαν ή μητέρα μου το είχε καύχημά της πώς της ανήκω.» Η Ελλάδα είναι ή δεύτερη λατρεία που ονομάζει σ' αυτό τον πρόλογο. Και δέν είναι μόνο προλογική: είναι ιερή άπλωμένη παντού στους πρόλογούς της και

στους λόγους της, στο στίχο της, στα πεζά της, στην ψυχή της και στη ζωή της παντού, με το μίλημα, με το τηλέφωνο, στη μοναξιά της, στην άρρώστια της, έξομολογητική, καταλυτική... Ο πατριωτισμός, γενικώτατα, της Άννας Νουάγιε, κοσμοπολιτικός μέσα στη λυρική του διάχυση, θά μπορούσε καθολικώτερα να πάρη προσ-



A mon Dieu Costis
Salomas, au front
de front sur la montagne
de l'oiseau, - toute l'âme
de l'oiseau.
L'oiseau de Noailles

φορώτερο όνομα Πανελληνισμός. Ο "Υμνος της προς την Ελλάδα «τη μητέρα γη» γεμάτος είναι από τη μαρτυρία του. Την ψάλλει: «Παιδική χαρά της εύτυχίας, υπερτάτη όρμη της χάρης, αρχή της αλήθειας, τελειώμα της όμορφιάς, ώριμη γαλήνη που δέν άπαυδάς και μέσα στον τάφο. Γνώρισε να νικήσης τον καιρό, άκόμα και στο λήθαργό σου μεθούσε τους ανθρώπους που πρόβαιναν να σε κατοπτέουσιν. Σε όνόμαζαν Λόγο, Δίμο, Κόρη, Υγεία, και γέρνανε τα γόνάτα τους άπάνω στα πόδια σου. Ίέρεια πανηγυρική ή δολερή χορευτρία, πέθαινες με τό θέλημα κάποιου μουσικού όνειρου. Η ιστορία μιλούσε για σε με φερνίτιδα. Ο πλέον ώραιος Άγγλος, ό μέγας λυρωδός τό είχε χαρά να πεθάνη για σενα. Κάποιος ταξιδευτής τ' όμολογούσε πως ποτέ δέν είδε να πέφτη χιόνι στον Παρθενώνα. Οι αιώνες έρχονται να σε προσκυνήσουν προς τους άσημένιους σου τους κόλπους και τους ροδοκόκκινους βράχους σου. Τό άστρο που οδηγούσε προς τον Ίησού τους Μάγους, ήλιος γίνεται για Σε.»

Αυτά που προσπάθησα να περιούληξω είναι άραιά κομμάτια από την πυκνή μουσική συμφωνία της ποιήτριας για την Ελλάδα. Άλλά ή μουσική αυτή συμφωνία τονίζεται σ' ένα της άπλο ιδιωτικό γράμμα και σε μιά άπλη κι άπέριτη όμιλία. Έλεγε σεμιά φίλη της: «Ζευγάριωσα στην καρδιά μου την Ελλάδα και τη Γαλλία.» Και σε μιά συνέντευξή της: «Ήθελα να πάω στην Ελλάδα. Είμαι ύπερήφανη, τό γνωρίζετε, γιατί κατάγομαι από την Κρήτη. Όμως ή υγεία μου δε μ' άφησε να πραγματοποιήσω τους πιό βαθειούς μου πόθους.» Η άγάπη της προς την Ελλάδα δέν ξεχωρίζει από την ποιητική δημιουργία της. Είναι ή καθαρή της παίηση αυτή. Sa pure poésie. Η Μυρτιώτισσα, ποιήτρια από τις όμολογημένες δυνατότερες που ξεχωρίζουν στη σύγχρονη δημιουργική εργασία των Έλληνίδων, κυκλοφόρησε, καθώς θα γνωρίζετε, βιβλίο έμμετρα μεταφρασμένων ποιημάτων της Νουάγιε. Ένας φίλος της, αξιοσημείωτος έραστής των Έλληνικών Γραμμάτων, ό Κώστας Κατσιμπαλης, πρώτος έπληροφόρησε την ποιήτρια πως οι στίχοι της μεταφράζονται και πρόκειται να έκδοθούν. Έλαβε την άπάντηση: «Άγαπητέ ποιητή, τίποτε δε μπορεί να με συγκινήσει περισσότερο κι άκόμα να με κάνη περήφανη, όσο ή σκέψη πως τά ποιήματά μου που χρωστούν στην Ελλάδα όσο και στη Γαλλία, θα μεταφραστούν στη γλώσσα που έξευγενίζει τό κάθε τι και που έμόρφωσε την ανθρωπότητα σε όλες τις γνώσεις της. Ό,τι καλό αισθάνεται και λέει καθέννας δε μπορεί παρά να είναι έλληνικό.»

Ο θάνατος της Νουάγιε, ξαφνικός και τραγικός όσο κι άν δέν ήταν άπροσδόκη-

τος, δε μπορούσε παρά να δηλώνη κάτι άνάλογο από τό βάθος κι από τό ύψος της έργασίας της στα πνεύματα και στις καρδιές όσων άγαπούν και θαυμάζουν τό έργο της και τό πρόσωπό της. Η συγκίνηση τώρα τελευταία συντάραξε στοχαστικά τη διανοητική Γαλλία. Ένα μήνυμα από τον κύριο Νικόλαο Πολίτη, τον πρεσβευτή της Ελλάδας στη Γαλλία, που θα μ' έκρινεν, υποθέτω, από τους άρμοδιωτέρους και με την ήλικία μου και με την εργασία μου και με κάποια συμπαθητική άπήχηση που θα είχε φτάσει τ' όνομά μου, καθώς κάθε τι έλληνικό, στην άκοή της ποιήτριας, να προστρέξω και να συνδράμω, σε τί; Έγινεν ένας συνεταιρισμός στο Παρίσι φίλων της Comtesse de Noailles με τη διπλή προεδρεία δυό περίφημων ποιητών, και των δυό μελών της Γαλλικής Άκαδημίας, του Henri de Regnier και του Paul Valéry και την αντιπροεδρεία του Paul Léon, μέλους του Ίνστιτούτου. Τό Διοικητικό Συμβούλιο του Συνεταιρισμού τούτου άποτελείται από γνωστούς σημαντικούς διανοούμενους, μέσα στους όποιους είναι ό Henri Bonnet, διευθυντής του διεθνούς Ίνστιτούτου της διανοητικής συνεργασίας, ό Pierre Brisson, λογοτεχνικός Διευθυντής του «Φιγκαρό», ό Julien Cain, γενικός διευθυντής της Έθνικής Βιβλιοθήκης, ό Andié Chauveix, μέλος της Γαλλικής Άκαδημίας, ό μελετητής Gastou Rageot, πρόεδρος που έγινε της Έταιρείας των Λόγων, ό ποιητής Vaudo- yer, ή ρουμανίδα ποιήτρια Έλένη Βακαρέσκου, ό δικός μας Νικόλαος Πολίτης, ό πρέσβυς της Ελλάδος, ό Κωνσταντίνος Φωτιάδης, πολυγνώστης συγγραφέας, συγγενής της ποιήτριας, που έκπληρώνει στο Συνεταιρισμό τά χρέη Γενικού Γραμματέως. Του Συνεταιρισμού των φίλων της Νουάγιε τό σχέδιο είναι ή ίδρυση ενός Ιεροϋ, ενός τόπου (lieu votif) άφιερωμένου στη διαίωνιση της μνήμης της μεγάλης ποιήτριας μέσα στο ίδιο μέρος, στην ίδια παραλία που την έψαλε με σταθερή προτίμηση τό τραγούδι της. Ο πρόεδρος του Συνεταιρισμού Παύλος Βαλερύ έγραψε σχετικά: «Στις όχθες της Αίμνης της Γενεύης όχι μακριά από τό Λένιαν, στον Άμφίονα που τό μυθικό του τ' όνομα ξυπνά στη μνήμη την παντοδυναμία της Λύρας, εκεί στο κτήμα Βρανκοβάν της πατρικής οικογένειας της ποιήτριας, εκεί πέρασε τά πρώτα χρόνια της ή περίοδο γυναικά, εκεί κάτω προωρίζοταν μεγαλόπρεπα να ζήση ίσα με τό θάνατό της. Έκεί αποφασίστηκε να ίδρυθῆ ό Κήπος της Άνας Νουάγιε, ένα έντάφιο περιβόλι που συναλλάσσεται και συμπληρώνονται κατά τό ποιητικά πρωτότυπο σχέδιο του Emile Terry, ή κηπευτική με την αρχιτεκτονική. Έκεί βελανιδιές και ροδοδάφνες, δέντρα και φυτά, φυλλάματα και τοπία καταλήγουν σε γλυπτικά κοσμηματικά γνωρίσματα. Έκεί ή

ιδέα θαυμαστά συμβολίζει τη φυσική με την ήθική ένότητα του κόσμου, καθώς τον ήθελε ή ψάλτρια.»

Τό γράμμα του κ. Πολίτη έκανε ευχή και, άνάλογα και με τη σχετική δυναμικότητα, για τον έρανο και της Ελλάδας. Τό γράμμα του κ. Πολίτη, έκτός της έγκάρδιας συμπάθειας που μου γεννούσε, μου πρόσθετε και τό ξύπνημα Ιεροϋ χρέους. Τό έπιστολιμαίο προς έμένα μήνυμά του θα ήθελε, για να σπείρη άνάλογη κατανυκτική διάθεση, θα ήθελε στιγμές γαλήνης και περιουλλογής που δέν ταιριάζουνε στις πρόσφατες ήμέρες που φάνηκε σ' έμάς, ήμέρες έπαναστατικές και πίκρας και συνταραχής που τρικυμίσανε την Έλληνική Πολιτεία.

Τό μήνυμα του κ. Πολίτη μνημόνευε κοντά σ' άλλα και τό ότι ή ποιήτρια στη Γαλλία πιστεύονταν πως ήταν Έλληνίδα περισσότερο γιατί και ή ίδια δέν έπαυε να λέη και γράφη πως την ένέπνεε τό έλληνικό αίμα που έρρεε μέσα στις φλέβες της.

COMTESSE DE NOAILLES

ΚΑΥΜΟΙ

Φύγετε, θέλω μοναχή να μείνω μες τους τάφους,
με τους νεκρούς που τρέφουνε σκουλήκια στους κροτάφους.
Τί όμορφη πούναι ή χαραυγή!... Λιώσαν ψηλά τά χιόνια,
μα στο νερό σκοτάδι τους θάν' οι νεκροί μου αλώνια.
Κυματιστό τό σώμα μου μιά μέρα, σάν κι' εκείνων
θα γίνη, μέτωπο χλωμό, μάτια άδειανά, των κρίνων
ή κρύα άσπρίλα ή παγερή... Και μόνη μου θα κάνω
την ύστατη κι' έρημική μου πράξη: Θα πεθάνω!
"Όλα μου θα πεθάνουνε κι' όλα μου θα τελειώσουν,
τό στόμα μου και τά φιλιά, τά μάτια μου θα λιώσουν,
οι πόθοι μου θ' άφανιστούν... Πλάσμα σκιάς να γίνω,

σάν πρασινίζει ή άνοιξη, σά λούζεται τό κρίνο
στο φώς της, σά φουντώνουνε των δέντρων τά κλαδιά;
Νάχω καρδιά όλο έρωτα, μιά φλογερή καρδιά
γιομάτη έλπίδα κι' όνειρο, γιομάτη από γαλήνη,
και να μη νοιώθω τις χαρές που ή χαραυγή μας δίνει;
Νάμαι στο βάθος τ' άμετρο, τό άπειρο έγώ του χρόνου;

— Κι' όμως θα υπάρχουν πλάσματα να νοιώθουνε του πόνου
τό κέντρισμα, είτε της χαράς τό γέλιο. Πεταλούδες
θα πέτνουνται, κι' άντρες γεροί θα πέρνουν κοπελούδες
να βλέπουνε τό θέρισμα, τά στάχια, τά δρεπάνια,
των θεριστάδων γυναικών τά τσίτινα φουστάνια...
Κι' έγώ δε θάχω τίποτα, θάμαι νεκρή έγώ;
Άπό ζωή κι' από έρωτα έγώ δε θα ριγώ!
Άνατριχίλες στο κορμί δε θάχω, μήτε έλπίδες;
Μ' αυτοί που του βιβλίου μου θα νιώσουν τις σελίδες,
βλέποντας τί ήταν ή ψυχή, τά μάτια, και τό σώμα,
θα ρθούν στη σκιά τη γελαστή με φώς λουσομένη άκόμα,
θα ρθούν με πόνο στην καρδιά, με πόθο στη φωνή τους,
γιατί θα νάχη ή τέφρα μου πιό φλόγα απ' τη ζωή τους!...

Μεταφρ. ΛΙΛΑ ΚΑΡΑΚΑΛΟΥ-ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ

Προσπάθησα κ' έγώ, μ' όλες μου τις άδυναμίες, να ξυπνήσω την Ιερότητα κάποιου χρέους μέσα στις συνειδήσεις του Κράτους και άλλων έθνικών και δημοσιογραφικών παραγόντων και σωματείων. Η Έταιρία των Έλλήνων Λογοτεχνών, που την προεδρεύει ό Γρηγόριος Ξενόπουλος, μου άποκρίνεται σήμερα με τη συνεδρία τούτη που την τιμώ και που με συγκινεί. (1)

3 Ίουνίου 1935

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

(1) Ο διανοητικώτατος Jules de Gaultier στο φιλοσοφικό του, καθώς όλα του, βιβλίο «La vie mystique de la nature», σ' ένα του πολυσέλιδο κεφάλαιο που τό επιγράφει «Ο λυρισμός άνάμεσα στη λειτουργία της βιολογίας», άφιερώνει ικανές σελίδες για την Νουάγιε. Χαρακτηρίζει την εισβολή της γυναικείας ευαισθησίας μέσα στο λυρισμό ως γεγονός πρωτακουστό και άσύγκριτο όφειλόμενο στην παίηση της κοντέσας Noailles που αξιοσημείωτα και περίληπτα, ύστερ' από τρία τέταρτα του αιώνα, ξυναγέννησε, καθώς μας λέει, τό θαύμασιο ποιητικό φαινόμενο που ήτανε ό Λιμαρτίνος. Δυστυχώς τό βιβλίο του Gaultier δέν τό είχα πρόχειρο για να τό σημειώσω, καθώς έγραφα τη μελέτη αυτή.



ΠΡΩΤΟ ΤΑΞΙΔΙ

ΔΙΗΓΗΜΑ

"Όταν τακτοποίησε τις βαλίτσες του κι' αλάφρωσε από τὰ μικροπράγματα που ήταν γεμάτες οί πλατειές τσέπες του ταξιδιωτικού του κοστουμιού, γύρισε στην πόρτα της κλινάμαξας τὸ μπρούντζινο πόμολο, βεβαιώθηκε πὼς εἶχε κλείσει καλά και πήδησε στην πλαϊνὴ καμαρούλα που τὴ χώριζε ἀπὸ τὴ δική του ἕνα χώρισμα ὡς τὸ ταβάνι, σὰν ψηλὸ παραβάν με στενόμακρο ἀνοιγμα στὴ μέση, ὅσο χρειαζόταν για νὰ περάσει ἕνας ἄνθρωπος. Δοκίμασε ἀκόμα ἕνα πόμολο, κατέβασε με μιά μόνο κίνηση τὸ στὸρ τοῦ παραθύρου με τὸ χοντρὸ γυαλί και ὠρμησε στὴ γυναίκα του. Μόλις εἶχε προφτάσει νὰ βγάλῃ τὸ καπέλλο της και στὸ μακρὸ και πλατὺ καναπέ, πού τὴ νύχτα γίνεται κρεβάτι, ἦταν σκορπισμένα πλήθος κουτιά και μπουκαλάκια. Τὴν ἐκάθισε στὸν καναπέ. Κ' ἔμεινε στὰ δυνατὰ του μπράτσα με γέλια ἀλλὰ και με ἀπορία. Τὸν ἀγαποῦσε και τοῦ εἶχε ἐμπιστοσύνη. Κι' ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, πού ἔγινε μιά ὥρα πρὶν ὁ γάμος τους, ὡς τὸ σταθμὸ, στὸ δρόμο αὐτὸν πού νομίζουν οἱ νύφες πὼς τις φέρνει ἀπὸ ἕναν κόσμο σ' ἄλλον, δὲν εἶχε νοιώσει κανένα δισταγμὸ. Ἐπῆγαινε νὰ πέσει στὴν ἀγκαλιά του.

Δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορά που ἔμεναν μόνοι. Ὁ ἀρραβῶνας τους εἶχε κρατήσει ἀρκετοὺς μῆνες και τὸν ἤξερε καλά. Ὁ Ἀλέκος ἦταν σχεδὸν δειλός, κρατιόταν, πρόσχε και δὲν τὴν εἶχε φιλήσει σὲ μέρος που μποροῦσαν νὰ τοὺς δοῦν ἢ νὰ τοὺς ἀκούσουν. Δίσταζε ἀκόμα και νὰ τὴν πάρῃ μπράτσο στοὺς κεντρικοὺς δρόμους. Και δὲν ἐτόλμησε ποτὲ νὰ περάσῃ τὸ χέρι του στὴ μέση της, ὅταν γύριζαν νύχτα στὸ σπιτι της ἀπὸ σκοτεινά κ' ἐρημικὰ σκοκάρια, ἔπειτ' ἀπὸ τὸ θέατρο ἢ ἀπὸ τὸν κινηματογράφο. Ἐνῶ εἶχε γεννηθῆ κ' εἶχε μεγαλώσει στὴν Ἀθήνα, ἔμοιαζε με ἐπαρχιώτη που μετράει τὰ βήματά του στ' ἀθηναϊκά πεζοδρόμια και φοβάται τὰ παραπατήματα. Ἡ δειλία αὐτὴ ἐνοχλοῦσε τὴ Μαρία. Κ' ἡ εἰσβολὴ του στὴ στενὴ κλινάμαξα τὴν εἶχε ξαφνιασεί. Δὲν ἦταν οὔτε τρακόσια μέτρα ἀπὸ τὸ σταθμὸ κι' ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμή μποροῦσε νάρθη ὁ ὑπάλληλος νὰ ζητήσῃ τὰ εἰσιτήρια και τὰ πιστοποιητικά τους. Στὸ διάδρομο ἀκούγονταν γρήγορα βήματα και μέσ' στὴ βουή τῶν τροχῶν ξεχώριζαν καθαρά οἱ ξεροὶ κρότοι ἀπὸ τις πόρτες που ἀνοίγαν κ' ἐκλείναν, πότε πλαί

τους, πότε πιὸ κάτω και πότε στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ βαγονιοῦ. Ἦταν ἀκόμα στὴν πόλη. Κι' ἂν δὲν εἶχε κατεβάσει τὸ στὸρ, θὰ ἔβλεπαν στὴ σειρά τὰ μικρὰ σπῖτια που ξεπροβοδίζουν τὸ τραῖνο ἀρκετὰ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα κι' ὄλο ἀραιώνουν ὅσο προχωρεῖ.

— Μὰ ἀκόμα δὲν εἶμαστε οὔτε στὴν πλατεία Ἀττικῆς. Ἐχουμε καιρό, τοῦ εἶπε κ' ἔκανε νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια του.

Ἐκεῖνος ὅμως δὲν τὴν ἀφῆσε. Και χωρὶς νὰ τὴ φιλήσῃ, χωρὶς νὰ τὴ σφίγγῃ ἀπάνω του και χωρὶς νὰ δείχνῃ ὅτι ὁ πόθος ἔκανε δυνατὰ τὰ μπράτσα του, ψιθύρισε:

— Φεύγουμε, φεύγουμε, ἐφύγαμε...

Δὲν τὸν ἀκουγε κανένας ἄλλος. Κι' ὅμως μιλοῦσε σιγά, με κάποιον τρόπο. Κ' ἐνῶ τὴν κοίταζε στὰ μάτια, ἦταν σὰ νὰ μονολογοῦσε. Πέρασαν δυὸ, τρία, πέντε λεπτά. Ὁ Ἀλέκος κρατοῦσε πάντα τὴ γυναίκα του στὴν ἀγκαλιά του και εἶχε τὸ ὕφος ἀνθρώπου που θέλει νὰ μιλήσῃ, νὰ πῆ πολλά, χωρὶς νὰ τὸν ἀκούσῃ κανείς.

Ἡ Μαρία ἔκαμε ἀκόμα μιά προσπάθεια κι' ἀπλωσε τὸ χέρι της στὸ παράθυρο:

— Τουλάχιστον ν' ἀνοίξω.

— Ὅχι, ὄχι! τὴν ἐκράτησε ὁ Ἀλέκος.

— Μὰ δὲν ὑπάρχει κίνδυνος νὰ μᾶς δῆ κανείς, τοῦ εἶπε εἰρωνικά.

— Ἄφησε, σὲ παρακαλῶ. Ὅταν βγοῦμε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὅταν φτάσουμε στὴν ἐξοχή. Και ἡ φωνὴ του γινόταν ὀλοένα και πιὸ γλυκειά. Εἶχε τόνους που τοὺς ἀκουγε πρώτη φορά ἡ Μαρία. Κ' ἦταν ἀδύνατη, σιγανή, σὰ ν' ἀνέβαινε ἀπὸ ἄλλα βάθη, ἀπὸ κόσμους που ἐϋπνήσαν τώρα, ἀπὸ κόσμους χαμένους σὲ πυκνὰ σκοκάρια, σὲ ὑπνὸ βαρὺ. Κι' ὅσο τὸ τραῖνο προχωροῦσε κι' ἀκούγονταν πιὸ γρήγορη ἡ κίνηση τῶν τροχῶν, ἡ φωνὴ αὐτὴ παρουσίαζε τὸν Ἀλέκο ἄλλον ἄνθρωπο.

Ἡ Μαρία ἀρχισε ν' ἀνησυχῇ. Ὁ ἄντρας που πήρε ἦταν ἕνας κανονικὸς ἄνθρωπος με γερὸ μυαλὸ που τίποτα δὲ μποροῦσε νὰ χαλάσῃ τὴν ἰσορροπία του. Ὅλη του τὴ ζωὴ τὴν εἶχε στηρίξει στὴ λογικὴ. Και δὲ θυμόταν κουβέντα ἢ πράξη του που νὰ τὴς εἶχε προκαλέσει ἀμφιβολίες. Ποιὸς ὅμως τὴ βεβαίωνε ὅτι ἄλ' αὐτὰ δὲν ἦταν μιά κρίση; Ἡ Μαρία διάβαζε πολὺ και ἤξερε ὅτι οἱ κρίσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ δύσκολη ὥρα που γνωρίζονται καλά ἕνας ἄντρας και μιά γυναίκα, δὲν εἶναι σπάνιες, και προπάντων στοὺς

ἀνθρώπους που δὲν εἶχαν ἀνωμαλίες στὴ ζωὴ τους. Κ' ἡ σκέψη αὐτὴ τὴν ἐπέταξε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Ἀλέκου ὄρθια και τραμαγμένη. Σήκωσε τὸ στὸρ, γύρισε τὸ διακόπτη τοῦ ἠλεκτρικοῦ και μαζί με τὸ σκοκάρδι ἔδωξε και τὴν ἀτμοσφαῖρα που ταίριαζε στὸ μονόλογο τοῦ Ἀλέκου.

Δὲ μπόρεσε, βέβαια, ὁ Ἀλέκος νὰ μείνῃ στὴ θέση του. Σηκώθηκε, πέρασε στὴ δικὴ του καμαρούλα, ἀναψε τὸ φῶς κι' ἀρχισε νὰ σφυρίζῃ ἕναν εὐθυμο σκοπὸ. Ἡ Μαρία βρῆκε γελοία τὴν ἀνησυχία της και βάλθηκε νὰ τακτοποιήσῃ τὴν ἀκαταστασία τοῦ καναπέ με τὸ κατακάθαρο και καλοσιδερωμένο λινὸ σκέπασμα στὴ ράχη. Ἐτσι, ἔβλεπε μόνος του ὁ Ἀλέκος, με τὴ μύτη σχεδὸν κολλημένη στὸ χοντρὸ γυαλί, τὸ σκοκάρδι που ἀρχίζε νὰ πέφτῃ ἔξω και τὰ φωτισμένα παράθυρα στὰ τελευταία σπῖτια που νόμιζες πὼς καλησπέριζαν τὸ τραῖνο. Εἶχαν βγῆ πιὰ ἀπὸ τὴν πόλη. Και σὲ λίγο ἀπλωνόταν παντοῦ ἐρημιά, ὡς ἐκεῖ που ἔφτανε τὸ μάτι. Κάπου-κάπου ξεχώριζε κανένας χωριάτης ἀπάνω στὸ ζῶο του. Ἀλλὰ ἔπειτ' ἀπὸ τετρακόσια-πεντακόσια μέτρα χαιρετίστηκαν με τὸ τραῖνο και οἱ τελευταῖοι ἀργοπορημένοι. Μόνο φῶτὰ ἔβλεπε ὁ Ἀλέκος, φῶτὰ μακρυνά, στὸ βάθος, λίγο πιὸ δεξιά, ἔπειτα σ' ἕνα ἄλλο βάθος, σ' ἐκεῖνο που ἔτρεχε νὰ φτάσῃ τὸ τραῖνο. Κι' ὄλο ἐνῶ τρεμόσβυναν, γινόταν ὀλοένα και πιὸ ζωηρὰ μέσ' στὸ σκοκάρδι που πύκνωνε. Τὰ περισσότερα ἦταν στὸ βάθος ἀπ' ὅπου εἶχαν ξεκινήσει, πολλά, τὸ ἕνα κοντὰ στ' ἄλλο, ἕνας ὀλοκληρὸς πληθυσμὸς. Κι' ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ φῶτὰ αὐτὰ ἔβγαίναν ἀπὸ τὴν πόλη, ἀκολουθοῦσαν τὴ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἕνα-δυὸ χιλιόμετρα, τὴν ἀφιναν νὰ προχωρήσῃ μόνῃ της κ' ἔπειτα διέκοπταν πάλι τὸ σκοκάρδι, δυὸ-τρία ἔδω, ἕνα-δυὸ παρακάτω, σὰν τελευταῖες ἀδύνατες φωνές σὲ ὄσους ἔφευγαν ἀπὸ κείνους που ἔμεναν.

Τὰ φῶτ' αὐτὰ γύρισαν τὸν Ἀλέκο πίσω στὴν Ἀθήνα. Σφύριζε πάντα τὸν εὐθυμο σκοπὸ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὸν ἀκούῃ και χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει, ἔτσι ὅπως ἔξακολουθοῦμε νὰ περπατᾶμε μηχανικά σ' ἕνα δρόμο που ξεχαστήκαμε σ' αὐτόν. Ἡ Μαρία ὅμως τὸν ἀκουγε και τακτοποιοῦσε ἡσυχῇ τὰ πράγματα που ἔβγαζε ἀπὸ τις βαλίτσες της. Θὰ ἔμεναν στὸ βαγόνι δυὸ ἡμέρες και τρεῖς νύχτες. Και στὸ μικρὸ τους διαμέρισμα ἤθελε νὰ κἀνῃ μιά προσωρινὴ ἐγκατάσταση, που θὰ περιόριζε τις δυσκολίες ἑνὸς ταξιδιοῦ με τραῖνο. Ἐτσι, ἔμενε ὁ Ἀλέκος μόνος στὸ παράθυρο και πῆγαινε στὴν Ἀθήνα μαζί με τὰ φῶτὰ, που ὅσο χάνονταν στὸ βάθος νόμιζες πὼς γύριζαν στὴν πόλη. Ἐφτάσε στὰ πολλά, στ' ἀναριθμητὰ ἠλεκτρικά, περιπλανήθηκε, κουράστηκε. Και τότε στάθηκε σ' ἕνα μικρὸ φῶς, πολὺ μικρὸ, που κοίταζε τὴν Ἀ-

θήνα ἀπὸ ψηλά. Ἦταν ὁ Λυκαβηττός. Κι' ὁ Ἀλέκος θυμήθηκε μιά μικρὴ βραδυὴ ἐκδρομὴ του με καλὴ συντροφιά και φεγγάρι στὸν Ἀϊ-Γιώργη και τὸ ρεμβασμὸ του ἀπὸ κεί ψηλά. Τὴ βραδυὰ ἐκείνη ὁ ὀρίζοντάς του εἶχε ἀνοίξει πολὺ. Και μέσ' στὸ ρεμβασμὸ του ἀπὸ τὸν ψηλὸ βράχο εἶχε ὀνειρευτῆ τὴ χαρὰ που τὸν πλημμύριζε τώρα, τὸ μεγάλο ταξίδι που ἀρχισε ἔδω και μισὴ ὥρα και θὰ τελείωνε ἔπειτ' ἀπὸ δυὸ ἡμέρες και τρεῖς νύχτες, μακρυνὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, κάτω ἀπὸ ἄλλο οὐρανὸ, μέσα σὲ ἄλλους ἄνθρώπους και κοντὰ σ' ἄλλες θάλασσες. Ὡς τὴ νύχτα ἐκείνη, δὲν εἶχε κάνει κανένα ταξίδι οὔτε ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα οὔτε ἔξω ἀπὸ τὰ προάστεια τῆς Ἀθήνας. Κι' ὅταν πῆγαινε σὲ μιά θεὰ του που καθόταν σὲ πολὺ ψηλὸ σπῖτι, κι' ἀνέβαινε στὴν ταρατσα του, νόμιζε πὼς ἔκανε μεγάλα και τολμηρὰ ταξίδια, ὡς ἐκεῖ που ξεχώριζε βουνὰ και θάλασσα. Ἀλλὰ τὴ νύχτα ἐκείνη στὸ Λυκαβηττὸ εἶχε ἀνοίξει περισσότερο ὁ ὀρίζοντάς του. Εἶχε ἀνέβει σὲ ταρατσα πολὺ πιὸ ψηλὴ, και στὸ καθαρὸ φῶς τοῦ γεμάτου φεγγαριοῦ ἔβλεπε χωρὶά και βουνὰ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, νησάκια ἀπὸ τ' ἄλλο, κόσμους ἀγνωστούς.

Ξαφνικὰ χάθηκαν ὄλα. Ἐνα βουνὸ ὑψώθηκε μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ Ἀλέκου, που ἐξερευνοῦσαν τὸ σκοκάρδι μέσ' ἀπὸ τὸ φωτισμένο παράθυρο τοῦ τραίνου. Κι' ὅταν τὸ βουνὸ χαμήλωσε και σὲ λίγο ἔμεινε πίσω ἀπὸ τὸ τραῖνο, ὄλο εἶχαν σβυστῆ. Κ' ἡ Ἀθήνα και τὸ μικρὸ φῶς τοῦ Λυκαβηττοῦ, που τὴν προσέχει ἀπὸ ψηλά, και τ' ἄλλα φῶτὰ που ἔτρεχαν πίσω ἀπὸ τὸ τραῖνο. Τότε ὁ Ἀλέκος πρόσεξε ὅτι σφύριζε ἀκόμα. Δυνάμωσε τὸ σφύριγμα του και τὸ χρωμάτισε. Ἦταν σφύριγμα ἀνθρώπου εὐτυχισμένου.

Πέρασε πάλι στὴν καμαρούλα τῆς γυναίκας του, τὴν ἀγκάλιασε και τὴ φίλησε στὸ στόμα. Ἡ Μαρία δὲν παραξενεύτηκε τώρα. Εἶχε τακτοποιήσει τὰ πράγματά της και τὸ τραῖνο δὲν ἦταν πιὰ στὴν πλατεία Ἀττικῆς. Καὶ κράτησε, χωρὶς καμμιά δειλία κι' ἀπορία, τὸν ἄντρα της στὴν ἀγκαλιά της.

Ὁ Ἀλέκος ὅμως, περισσότερο ἀπὸ τὴ φωνὴ της, ἀκουγε τὸ θόρυβο τῶν τροχῶν. Κι' ἀρχισε ν' ἀνησυχῇ για τὸ κέφι του, για τὸ κέφι που ἔκανε θερμὸ τ' ἀγκάλιασμα του και ζωηρότερο τὸ σφύριγμα του. Βυθίστηκε σὲ σκέψεις, σὲ ἄλλες σκέψεις. Ἡ Μαρία εἶχε φρεσκαριστῆ και ἦταν ὠραία. Ἀλλὰ κ' οἱ τροχοὶ γύριζαν, γύριζαν, τρώγαν τὴν ἀπόσταση, τὸν μεθοῦσαν. Ποιὸς τοῦ ἔδινε τὴν εὐτυχία; Ποιὸς;

Μιά ἀμφιβαλία, που γινόταν ὄλο και πιὸ τυραννική, τοῦ ἔκλεισε τὰ χεῖλη. Ὁ Ἀλέκος ἔπαψε νὰ σφυρίζῃ. Και κοίταξε με τρόπο στὸ μικρὸ καθρέφτη τῆς κλινάμαξας μήπως εἶχε προδοθῆ στὴ γυναίκα του.



Η ΣΥΜΒΟΛΙΣΤΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΑΙ ΤΟ «ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ», ΤΟΥ Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ (*)

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ

Περιγράψαμε τα πρόσωπα, έξι ιστορήσαμε την υπόθεση.

Ρωτούμε τώρα: ποιά σχέσις υπάρχει ανάμεσα στα πρόσωπα και στην υπόθεση;

Όρος άπαραίτητος, όρος συστατικός της δραματικής τέχνης, είναι να υπάρχει σύνδεσμος αιτιώδης ανάμεσα στα δυό τουτα στοιχεία. Υπόθεσις, όπου τα πρόσωπα δεν είναι τα αίτια της πλοκής, δεν είναι υπόθεσις δραματική—ούτε λογοτεχνική—παρά άπλό αφήγημα. Οί δραματικές περιπέτειες πρέπει να είναι τό άμεσον έπακολούθημα των ένεργειών των προσώπων, κι' όχι άπλά έπακολουθήματα φυσικών γεγονότων.

Μά και τουτό δεν άρκει. Δεν άρκει ή ένεργεια των προσώπων για την ανάπτυξη και για τη λύση μιās υπόθεσεως. Χρειάζονται οί αντίθεσις, χρειάζονται οί συγκρούσεις. Χρειάζονται για τουτό οί χαρακτήρες.

Άς ίδοϋμε τούς χαρακτήρες που συγκρούονται στο «Φθινόπωρο»!

Στό δράμα, οί χαρακτήρες έκδηλώνονται με δυό στοιχεία: τό πρώτον είναι ό μονόλογος και ό διάλογος. Τό δεύτερον ή δράσις.— Τό μυθιστόρημα παρέχει την εύχέρεια και για τρίτο στοιχείο: την άνάλυση των άίσθημάτων και των σκέψεων και των μεταπτώσεων των προσώπων, που την κάνει ό ίδιος ό συγγραφέας.

I. Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Οί διάλογοι στο «Φθινόπωρο» έχουν πολλά ιδιότυπα χαρακτηριστικά. Είναι, έν πρώτοις, όλοι φυσικοί. Είναι, έπειτα, άφθονοι: τόσον άφθονοι, ώστε πιστεύω, ότι με τις σκηνικές «έλευθεριότητες» των πολυπράκτων που επικρατούν στο σύγχρονο θέατρο; τό «Φθινόπωρο» εύκολα θα ήμπορούσε όλόκληρο να μεταγραφη για τη σκηνή, άν άποφάσιζε κανείς να θυσιάση τις περιγραφές του.

Τέλος, είναι σύντομοι. Όλοι τους στιχομυθίες. Και όλες μένουν ήμιτελείς. Κάθε

φράσις, έχει ανάγκην από συμπληρωματικές έρωτήσεις, για ν' αναπτυχθή τό νόημά της. Συχνά όμως ούτε με τις έρωτήσεις αναπτύσσεται. Και συχνά πάλι, οί έρωτήσεις αυτές δεν γίνονται καν. Μολταταύτα, φαίνεται ότι τα πρόσωπα κατά τον άστατο κι' άλλοπρόσαλλον αυτόν τρόπο, συνεννοούνται. Οί άποσιωπήσεις τούς φαίνονται φυσικές. Τά ύπονοούμενα, τά μαντεύουν. Θα ήμπορουσαν κάποτε και να μή μιλοϋν. Έτσι, οί διάλογοι γίνονται «interna cogitatio»: συχνά, τά πρόσωπα καταντούν να μιλοϋν μόνο για λογαριασμό τους.

Λοιπόν, τί σύγχισις—φαντάζεται κανείς— μπορεί να πηγάση από παρόμοιους διαλόγους, έρμητικούς, άδιαπέραστους, ά διεξόδους!

Όχι, δεν έχει μεγάλη σημασία τό πράγμα για τό «Φθινόπωρο»: γιατί κανείς διάλογός του δεν είναι σημαντικός για την πλοκή. Όλοι άνεξαιρέτως περιστρέφονται γύρω από τη συνειθισμένη κοινοτοπία της έπαρχιακής άστικής ζωής. Όσον είναι, με τον τρόπο τους, διεξοδικοί για τά μηδαιμνά, τόσον είναι γυμνοί από κάθε κύριο. Δεν παρουσιάζουν λοιπόν οί διάλογοι κανένα δραματικό ενδιαφέρον, δηλαδή καμμιάν άφορμή, κανένα κλειδί, για την κατανόηση των χαρακτήρων.

II. Η ΔΡΑΣΙΣ

Κ' ή δράσις παρόμοιον έχει προσανατολισμό. Μαθαίνουμε για όλα τά καθημερινά γεγονότα, για όλα τά συνηθισμένα πράγματα. Άγνοοϋμε όμως τά κεφαλαιώδη, που άποτελούν τον έσωτερικό σκελετό του έργου.

Όμως κι' αυτά τά συνηθισμένα πράγματα, φαίνονται κι' αυτά ώσαν βυθισμένα σε ύπνο. Παγώνουν—θα έλεγε κανείς— ή μένουν μετέωρα στο μάκρος άτελειώτων στιχομυθιών και δισταγμών, ή περιγραφών και δραμάτων. Ό,τι γίνεται, άπομένει μισό. Τά κινήματα, οί χειρονομίες, τά βήματα άκόμη. Κ' έν τούτοις, πόσο πρέπει όλα αυτά να προπαρασκευασθούν! Ένας περίπατος στο βουνό, μιá έπίσκεψη στα έγγλέζικα φορτηγά βαπόρια του λιμανιού—σπου-

δαία γεγονότα!—άποφασίζονται από ήμέρες κ' ήμέρες πρώτύτερα, κι' άπομένουν τά υπό άξιομνημόνευτα για μέρες και μέρες άργότερα. Ούτε λοιπόν κ' ή δράσις δίνει άφορμή για τη σπουδή των χαρακτήρων,—κ' έπομένως ούτε κ' ενδιαφέρον για τον δραματικό κριτικό του «Φθινόπωρου».

Και όμως! Τί περίεργο! Άκριβώς από τό σημείο τουτό—και πέρα— παρουσιάζεται τό θέλητρο στον άναγνώστη! Αυτή ή ταπεινή πλοκή άρχίζει να παίρνει τώρα έσωτερικήν άυθυπόστατη σπουδαιότητα!

Τούτο ήμπορεί να έξηγηθή άρκετά και πάλι με βάση την Άριστοτελική φιλοσοφία. Η τέχνη είναι μίμησις—λοιπόν εύχαριστούμεθα και μόνο να σπουδάζουμε τά πράγματα τοποθετημένα μπρός στα μάτια μας, όπως άκριβώς βρίσκονται στο φυσικό τους.

Άλλά νομίζω πως ή έξηγησις δεν φθάνει. Νομίζω ότι τά μικροπράγματα αυτά, τά παρουσιασμένα στο φυσικό τους, άρχίζουν όμως ν' αλλοιώνονται, να έξέχουν, να βαθαίνουν, να γίνονται—μολονότι πάντοτε άπλά—κάπως άλλόκοτα και μυστηριώδη... Η' άποκτούν δεύτερη φυσιογνωμία, ν' άποκαλύπτουν κόσμον διαφορετικό... Να γίνονται δηλαδή τά πρώτα-πρώτα σύμβολα, οί πρώτες-πρώτες άίσθητοποιήσεις του άοράτου και του άγνώστου—οί καθημερινές.

Θέλω να φέρω και παράδειγμα. Θα πάρω την άρχή του έργου, μεταγραμμένου όμως δραματικά—ώσαν να ήταν έργο θεατρικό.

ΓΙΑΓΙΑ: (όρθη στην άπάνω σκάλα, Δέ μιλεί).
(Χειρά τό κουδούνι της έξώπορτας).
Η ΥΠΗΡΕΤΡΙΑ: Είναι ή κυρία Κατίγκω.
ΚΥΡΙΑ ΑΓΛΑΪΑ: (άπό τον καναπέ, που είναι έκλωμένη και βλέπει προς τό παράθυρο, κάμνει κίνηση και ψιθυρίζει): Έλα, τελειώνε γρήγορα!
ΚΥΡΙΑ ΚΑΤΙΓΚΩ (άπό κάτω, στην έξώπορτα):
Έρθε ή Εόανθίτ;
Η ΓΙΑΓΙΑ: Έλ' άπάνω!
ΚΥΡΙΑ ΚΑΤΙΓΚΩ (άπό κάτω, προχωρεί ένα βήμα):
Έρθε, άλήθεια;
Ο ΠΑΠΑΓΑΛΟΣ (άπό τό μπαλκόνι, όπου λιάζεται στο κλουβί του): Έλ' άπάνω!
Ο ΠΑΠΠΟΥΣ (παρουσιάζεται στο παράθυρο ή λευκή του ύψη, σαν προσωκίδα κρεμασμένη πίσω από τό τζάμι, με μάτια ασάλευτα).
ΚΥΡΙΑ ΚΑΤΙΓΚΩ (άπό κάτω, Προχωρεί άλλο ένα βήμα. Μόλις βλέπει τον παιπού, σταματά και γυρνά τό πρόσωπο).
ΓΙΑΓΙΑ: Έλ' άπάνω!
Η ΚΥΡΙΑ ΚΑΤΙΓΚΩ Ένανπροχωρεί. Πιάνει τό κλαδί μιανής ροδοδέφνης που είναι μπρός στη σκάλα. Καθώς τό πιάνει, τό μάδά. Η ύψη του παιπού ξαναπαρουσιάζεται στ' άλλο παράθυρο).
ΚΥΡΙΑ ΚΑΤΙΓΚΩ: Ποιά είναι μέσα; (άνεβαίνει δυό σκαλοπάτια).
(Η ΓΙΑΓΙΑ κατεβαίνει τη μιá σκάλα).
ΚΥΡΙΑ ΚΑΤΙΓΚΩ (σιγότερα, κοκκινίζοντας): Ποιά είναι μέσα;
Η ΓΙΑΓΙΑ: Τί στέκεσαι;
Η ΚΥΡΙΑ ΚΑΤΙΓΚΩ, ξανακοκκινίζει. Τά μάτια του ΠΑΠΠΟΥ σά να τρυπούν πίσω από τό τζάμι. Η ΚΥΡΙΑ ΚΑΤΙΓΚΩ πηδά τά σκαλιά, δίνει τό χέρι της γιαγιás κι' άνεβαίνουν μαζί τη σκάλα).
Η ΥΠΗΡΕΤΡΙΑ (τρέχοντας στην πόρτα, φωναχτά) Μέσα ή κυρία ήσυχασε.
[ΚΥΡΙΑ ΚΑΤΙΓΚΩ, γυρίζει στη ΓΙΑΓΙΑ, που ακόμα ήσ κρατεί τό χέρι].

Η ΓΙΑΓΙΑ: Έλα, έλα! (τή σέρνει κοντά της, μέσα. Περνοϋν στην τραπεζαρία).

Και τώρα, άς σημειώσω και κάτι άλλο. Γιατί τάχα μετάγραψα τη σκηνή μ' αυτόν τον τρόπο, μ' αυτό τό τέχνασμα;

Άν στον «Υπεράνθρωπο» διδάσκαλος του Χατζοπούλου ήπηρεξεν ό Φλωμπέρ, μπορεί κανείς και να τό άμφιβάλη. Μά δεν μπορεί όμως κανείς ν' άμφιβάλη, ύστερα από την άνάγνωση της παραπάνω θεατρικής σκηνής, άν ό διδάσκαλος του στο «Φθινόπωρο» ήπηρεξεν ή όχι ό Μάτερλιγκ με τό συμβολιστικό του θέατρο. Οί σελλίδες αυτές θ' άξιζε να παραβληθούν με τις σελλίδες του «Intérieur» του βέλγου συμβολιστού.

III. Η ΑΝΑΛΥΣΙΣ

Μαζί με τον Μάτερλιγκ, θα εύρωμε, άμέσως τώρα, στο τρίτο μέρος των χαρακτήρων—στην άνάλυση—και άλλο διδάσκαλο του Χατζοπούλου.

Άλλά πως γίνεται όμως, πρώτα-πρώτα, ή άνάλυση των χαρακτήρων στο «Φθινόπωρο»;

Πριν από τό συμβολισμό, ό ρεαλισμός είχε ήδη καθιερώσει τό δόγμα της άπουσίας του συγγραφέως από τό έργο του. Οί μακροσκελείς «διαφωτισμοί» είχαν έξοστρακισθή, κι' όπως στο δράμα, έτσι και στο μυθιστόρημα έμεναν τά πρόσωπα μόνα να έρμηνεύσουν τον έαυτό τους και την έσωτερική τους περιπέτεια.

Τό ιδεώδες αυτό του άντικειμενισμού πέρασε κατόπι και μέσα στο Συμβολισμό, και μάλιστα με τρόπον βαθύτερο και καθολικό. Δηλαδή ίδού πως:

Ό ρεαλιστής άποκαλύπτει τό έσωτερικό των προσώπων του με όσα εκείνα ένεργούν. Ό συμβολιστής (με τούς πρακτικώς άδρανείς του αυτός ήρωες), τό άποκαλύπτει με όσα βλέπουν. Η όρασις, ή αντίληψις, ή παράστασις, ή έποπτεία—αυτά είναι ή δράσις των προσώπων ενός συμβολιστικού έργου, αυτά είναι τ' άποκαλυπτικά στοιχεία της ψυχολογίας τους.

Κάθε τοπίο, είναι μιá ψυχική κατάστασις έγραψεν ό Άμιελ. Ό Συμβολισμός άνάστρεψε την πρόταση, κ' έδωσε στο νόημά της μεγαλύτερο πλάτος: «Κάθε ψυχική κατάστασις είναι ένα τοπίο. Κάθε ψυχική κατάστασις αντιπροσωπεύεται σ' ένα τοπίο».

Όστε δεν είναι λοιπόν καθόλου μικρό πράγμα οί έντυπώσεις για τούς συμβολιστάς. Είναι καθαυτό ή γλώσσα της συνειδήσεως. Πως ν' άντιτείνη κανείς σ' αυτό τό βασικό αξίωμα, που έχει τη ρίζα του στη φιλοσοφία του Κάντ; Άπόδειξις ή ίδια ή φιλοσοφία. Έναν κόσμο, ένα σύμπαν, μιá κοινωνία, βλέπουν κ' οί αϊσιόδοξοι κ' οί άπαισιόδοξοι, κ' οί θετικιστά κ' οί ιδεαλιστά. Κι' όμως πόσο διαφέρουν με-

(*) Συνέχεια από τό προηγούμενο και τέλος.

ταξύ τους οι έντυπώσεις που έχουν απ' αυτό το Σύμπαν!

Απόδειξις άλλη ή Τέχνη και φανερώτερα, ή Ζωγραφική. Την ίδια φύση βλέπουν όλοι οι ζωγράφοι, τα ίδια άψυχα, τους ίδιους ανθρώπους. Αλλά υπήρξαν τόσες αντιλήψεις των άψυχων και των ανθρώπων, όσες και μεγαλοφυίες καλλιτεχνών.

Η Ζωγραφική, — τέχνη εικαστική, τέχνη αναπαραστάσεως των ξένων πάντοτε πραγμάτων, — πώς όμως εκφράζει την ατομικότητα του ζωγράφου; Πώς επάνω στα αντικείμενα του ζωγραφίζεται η ύγεια του ή η αρρώστειά του, ο μυστικισμός του ή το πάθος του, ή τρυφερότης του ή ο συναισθηματισμός του; Πώς οι πίνακες άρκοουν για να αναπαραστήσωμε στή φαντασία μας τη φυσιογνωμία του ανθρώπου;

Και τί άλλο είναι οι πίνακες του ζωγράφου, παρά οι έντυπώσεις του;

Αρα οι έντυπώσεις άρκοουν για να συστήσουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου.

«Πές μου τί βλέπεις, για να σου ελπώ ποιός είσαι». Έτσι θάλεγαν οι συμβολιστάι.

Αυτές οι έντυπώσεις λέγονται σύμβολα. Σύμβολα στή γλώσσα του Συμβολισμού είναι τα έξωτερικά πράγματα που χρησιμεύουν για τη συνειδητοποίηση, αλλά και για την έκφραση δεδομένης ψυχικής στιγμής.

«Η Μαρίκα έδειχνε τον άστερισμό του Ωρίωνος» άλλ' ή γιαγιά είδε μόνο τα σύννεφα, και την έμάλωσε πώς θά κρυώση.» («Φθινόπωρο»).

Οι έξωτερικές έποπτείες, τα σύμβολα, είναι, τρόπον τινά, ο συνθετικός συμβολισμός, το συνθετικό μέρος του Συμβολισμού. Στά ποιήματα τα συμβολιστικά έννοει κανείς, όταν τα διαβάξη, ότι ο σκοπός δεν είναι άπλως ή περιγραφή των αντικειμένων, άλλ' ότι γίνεται κάποια βαθειά έξομολόγηση ανάμεσα στις εικόνες. Ο πανουμβολισμός αυτός, ο πανοραμισμός, ή έντύπωσης θεωρημένη ώσαν συνθηματική αναπαράστασις, έλαβε, στή Ζωγραφική κυρίως, το όνομα έμπρεσιονισμός.

Γιατί οι ίδιες αυτές έρριζοβόλησαν ίδιως — πού άλλου; — στο προσφορώτερο τους έδαφος, στή Ζωγραφική. Ήταν άλλως τε και ή γενέθλια σφαίρα τους.

Στή Φιλολογία, είχε και τη θεωρητική του ανάπτυξη ο συνθετικός συμβολισμός: τον έμπρεσιονισμό. Η ανάπτυξις αυτή έγινε με το κριτικό περιοδικό «Φύλλα Τέχνης» του γερμανού Στέφαν Γκεόργκε.

Απ' όσο ξέρω, ο Χατζόπουλος είναι από τους πρώτους πεζογράφους που έδοκίμασαν να έφαρμόσουν σε μυθιστόρημα αυτές τις άρχές του γερμανικού έμπρεσιονισμού. Τουτος υπήρξε ο δεύτερος δάσκαλός του.

Έννοείται — το ξαναλέγω — πώς ή αντίληψη δεν είναι έντελως νέα. Και στο ρεαλιστικό μυθιστόρημα, τα πρόσωπα πρέπει

να βλέπουν υποκειμενικά. Κι' ο Άριστοτέλης ζητεί από τους δραματικούς ήρωας το «ήθος» — δηλαδή προσαρμογή όλων των έκδηλώσεών τους στην προσωπική τους κατάσταση, στην καταγωγή, στο έπάγγελμα, στην ανατροφή και στα λοιπά.

Έτσι, στο «Φθινόπωρο» ποτέ δε βρισκόμαστε μαζί με τον συγγραφέα, αλλά πάντα βρισκόμαστε με το ένα ή το άλλο από τα πρόσωπά του — με την ψυχή των προσώπων του.

Το πλατύτερο, το καθολικώτερο απ' αυτά τα πρόσωπα, είναι ο Στέφανος. Τον περισσότερο καιρό τον περνούμε μαζί του.

Όπως είπαμε, απ' ότι βλέπει, ήμπορούμε να τον έννοούμε. Και. Αλλά και τουτό μόνο: ήμπορούμε να τον έννοούμε μόνο απ' ότι βλέπει.

Ο ούρανός λοιπόν είναι το συνηθέστερο σύμβολο του Στεφάνου και, πρώτιστα, ο ένναστρος ούρανός του φθινοπώρου. Θά ήμπορούσε να πη κανείς ότι οι σκέψεις του είναι καταστερισμένες. Ο Ωρίων, ο πλούσιος όχτωβριανός άστερισμός, είναι πάντα μπρός στα μάτια του! Κάτω, στον όρίζοντα, καθώς ανατέλλει κατά το φθινόπωρο... Την άφθαστη κορυφή της λευτεριάς του, αυτήν βλέπει ο Στέφανος στή λαμπρότητά του και στο ασφαλτό του άνέβασμα! Κ' έπειτα από τα ούράνια, έρχονται τ' άτμοσφαιρικά μετέωρα: τα σύννεφα έξαφνα: τότε τα βλέπει βαρειά, τότε μενεξεδένια: τότε σαν πουλιά που είναι έτοιμα να φύγουν, τότε σαν άλογα που είναι έτοιμα να χυμήσουν!

Κι' άλλα κι' άλλα... Καταθλιμμένος κάποτε απ' το άκίνητο φώς της λάμπας, που φαίνεται πίσω απ' τα τζάμια της άρρωστημένης Μαρίκας, δεν συγκεντρώνει ως τόσο τη συνειδητοποίηση της έρωτικής σκλαβιάς του με σκέψεις: αλλά με το θέαμα των μικρών όλιγων ίσχνων δέντρων της πλατείας. «Οι κορμοί του φάνηκαν τότε σαν ζωντανές μορφές που ήθελαν να κινηθούν. Δεν έβλεπε τα φύλλα, μά τα αισθανθηκε πώς έτρεμαν, σαν ν' ανατριχιάζαν».

Τα χαμηλά ξερά κλαδιά της λεύκας του φάνηκαν σαν σκελετωμένα, κοκκαλιάρικα δάχτυλα, που έρχονται να ξύσουν το τζάμι».

Προσέχει τα μάτια της Εύανθιας, αντίκριστα γυάλινα μάτια και στο δέρμα του θηρίου, επάνω στο όποιο εκείνη ξαπλώνεται.

Αλλά, το πολλαπλούστερο απ' όλα τα σύμβολά του είναι ή θάλασσα. Πόσες περιγραφές έχει ή θάλασσα! Έδώ, σαλεύει ο άπέραντος μεγάλος πόντος και κάτι τρέμει μέσα στή σιωπή του, κρυφά και σκοτεινά, που τον κυνηγά παντού... Αλλού, το θέαμά της του άνοίγεται σαν άλλόκοτο όνειρο, κάτι σαν άπειρο, που δεν μπορεί να το χωρέση και πού του συγχίζει τη

σκέψη. Αλλού, ή θάλασσα γεμίζει κύκλους, κύκλους, κύκλους, που στενεύουν και στενεύουν, κ' έρχονται ως γύρω από τα μάτια της Μαρίκας, που κ' εκείνα είναι τριγυρισμένα από κύκλους και βαθουλά... Οι συμβολικές αυτές έντυπώσεις του

Στεφάνου φθάνουν να καταντούν κάποτε ψευδαισθήσεις κι' όράματα έντελως άνυπαρκτα στον κόσμο των έξωτικό. Αλλοτε όμως γίνονται προαισθήσεις και προφητείες — προφητείες θλιβερές για τα περωμένα της μνηστής.

«Καθώς οι ώχορρόδινες άκτινες κυλούσαν στο πρόσωπό της, του φάνηκαν σαν ροδόφυλλα, ζωγραφιστά σε κέρινη λευκή λαμπάδα.» Κι' άλλου: «Καθώς άγκάλισσε το σώμα της, του φάνηκε σαν έννας σωρός πούπουλα, έτοιμα να σκορπίσουν.» Κι' άλλου: «Στεγνά, βαρειά και μαύρα φάνηκαν του Στεφάνου τα κυπαρίσσια που στέκονταν πίσω της. Κ' ή Μαρίκα, σε μιá στιγμή, εκεί μπροστά τους, του φάνηκε πώς ήταν ο ίσκιος τους.»

Αυτή είναι ή υποκειμενική έντυπωσιολογία του Στεφάνου. Είναι κάτι περισσότερο παρά προβολή έσωτερικών του καταστάσεων στο έξω περιβάλλον. Είναι μάλλον το αντίθετο: ή άπορρόφηση από το περιβάλλον των σχημάτων του και των μορφών του — για να συμπήξη μ' αυτά ο Στέφανος ένα περιεχόμενον έσωτερικό, που σχεδόν από τον έαυτό του έντελως λείπει.

Υπάρχουν όμως σύμβολα και για τ' άλλα πρόσωπα του έργου. Τον Ωρίωνα ξεαφνα τον βλέπει κ' ή Μαρίκα — αυτή τον βλέπει ώσαν την μυστικήν εικόνα της μεταγενής της τύχης. Άκούει πρωϊνά πουλιά μέσα στους κλώνους των κυπαρισσιών. Ανασαινει από τη θάλασσα κάτι σαν δάση από πασχαλιές, μαζί με τις ποντιάδες αυρες: κ' ύστερα της φαίνεται ότι έγιναν εκατομμύρια μιμόζες...

Κ' ή Εύανθια, κι' αυτή συμβολιστικά έκδηλώνει κάπου την ψυχολογική της δυσφορία: με την ξεαφνην ευαισθησία άπέναντι στην καιρική μεταβολή. «Φυσα λιγάκι κρυώνω». Μά τουτό έπειδή την ώραν εκείνη πρόκειται να φανερωθή ή Φιφίκα Πρίφτη, ή αντίζηλος, μαζί με το Στέφανο και το Νομάρχη.

Αυτά όλα είναι τα υποκειμενικά σύμβολα του «Φθινοπώρου».

IV. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΑΛΛΗΓΟΡΙΑ

Υπάρχουν όμως και σύμβολα αντικειμενικά. Πράγματα δηλαδή καθιερωμένης σημασίας, έννοιες πού, λίγο-πολύ, μένουν οι ίδιες για όλους. Ένώ τ' άλλα, τα προηγούμενα σύμβολα, με τόση μακρηγορία τά έξηγήσαμε, τουτα τώρα ήμπορούν να πάρουν το γνωστό και παλαιόν όνομα της άλληγορίας.

Μ' αυτά ο Χατζόπουλος ανέλαβε πράγμα μεγάλης δυσκολίας. Γράφοντας έργο άστικό, θέλησε να τά κάμη σύμμετρα με τις διαστάσεις του άστικού έργου: να τά ίσοπεδώση. Προσπάθησε, μ' άλλα λόγια, να φέρη το Συμβολισμό μέσα στο ρεαλισμό και να κάμη το κρᾶμα εκείνο, το όποιο πιο άμύητα, μά κ' εύκολώτερα (άπλως περιγραφικά), έκαμαν ο Βιζυηνός κι' ο Παπαδιαμάντης.

Λοιπόν, έτσι: τ' άλληγορικά τουτα σύμβολα στο «Φθινόπωρο» δεν εξέχουν, δεν ξεφινιάζουν: είναι τόσο μετριόφρονα, τόσο άντιρρητορικά, τόσο μισσαγνοημένα και προσαρμοσμένα με την άτημελησία, με την ταπεινότητα της άστικής ζωής! Κ' είναι όλα στραμμένα προς την κατιούσα: έχουν την πενιχρότητα της μορφής μαζί με το πένθος του νοήματος.

Πένθιμες είναι, άληθινά, όλες οι άλληγορίες στο «Φθινόπωρο».

Στρέφονται σχεδόν όλες γύρω από το επικείμενο τέλος της Μαρίκας. Πολύ πριν ακόμα ο θάνατός της κοντοζυγώση,

«μέ χιλίες γλώσσες χόνεται, μέ χιλίες γλώσσες κρένει»

— όπως θάλεγε ο Σολωμός.

Κ' έτσι, στρέφονται γύρω από το περωμένο της κάθε ανθρώπινης ζωής:

Είναι αυτές οι άλληγορίες πρώτα ο τίτλος, το «Φθινόπωρο», κ' ή εποχή που διάλεξε ο συγγραφέας για το μυθιστόρημά του.

Έπειτα, τα δυό τραγούδια. Και να οι στίχοι του πρώτου:

«Τα μάτια μου κλαίνε,
Λενίτσα, Λενιά! —
Τα χέρια σου κλαίνε,
τό χείλι σου άχνό.»

Σου γύρευα: Μείνε! —
Δέν είχες μιλιά.
«Αχ, άστρε μου κρίνε!
Μακρυά μου ήσουν πλιά!»

Σύμβολο της Μαρίκας τουτό. Νά και το άλλο, το σύμβολο του Στεφάνου:

Σα φύλλα ξερά
στο κλαδί ξεχασμένο,
προσμένο, καιρό,
Τί τάχα προσμένο;

Αυτό το τραγούδι τραγουδιέται με φυσαρμόνικα — πού την χτυπά ή Κυρία Κατίγκα — μ' αυτό το στεναχτικό όργανο της έλληνικής έπαρχίας, μά πού, πιστεύω, στην έλληνική λογοτεχνία έρχεται από το «Νυχτερινό του Παρισιού» του Βερλαίν κι' από τους άλλους ποιητάς όλόγουρά του. — Οι στίχοι όμως, στο φυσικό μοτίβο παλιών, λησμονημένων και πάντοτε άδέσποτων τραγουδιών, είναι του ίδιου του Χατζοπούλου, και θυμίζουν τους καλύτερους από τους «Βραδινούς Θρύλους» του.

«Άλλο σύμβολο είναι ένα πουλί. Ένας

τάλαβε ὅτι ἡ ἀγάπη ἢ καθαρὴ ἀπὸ κάθε ἐγωϊσμό, κάθε φιληδονία, πού τὴν εἶχε θελήσει τόσο γλυκειά, τόσο πλατειά, τόσο θεϊκὴ μέσα του, ἀγκάλιαζε τὶς γριές συγγενεῖς του, τοὺς ὑπηρέτες, ἀκόμα καὶ τὸ γιατρό, καθὼς καὶ τὴ Φραγκίσκα, καὶ ὅτι, ἀφοῦ εἶχε πιά καὶ γιὰ κείνην, τὴν ἴδιαν ἀγάπη πού εἶχε καὶ γιὰ ὄλους τοὺς ἄλλους, πού μαζί τους τὴν ἔβαζε τώρα ἢ ψυχὴ τῆς ἢ ὅμοια μὲ τὴ δική τους, — ἄλλην ἀγάπη δὲν εἶχε γιὰ κείνην. Καὶ μάλιστα δὲ μποροῦσε οὔτε καν νὰ λυπηθεῖ γι' αὐτό, τόσο κάθε ἀγάπη ἀποκλειστικὴ γιὰ κείνην, ἀκόμα κι' ἡ ἰδέα μιᾶς προτίμησης γι' αὐτήν, εἶχε τώρα ξεγραφτεῖ.

Στὴν ἄκρη τοῦ κρεβατιοῦ, ἡ Φραγκίσκα ἔκλαιγε, καὶ ψιθύριζε τὰ ωραιότερα λόγια

τοῦ παλιοῦ καιροῦ : « Πατρίδα μου, ἀδερφέ μου. » Αὐτὸς ὅμως, μὴν ἔχοντας οὔτε τὴ δύναμη οὔτε τὴ θέληση νὰ τὴ βγάλει ἀπὸ τὴν πλάνη τῆς, χαμογελοῦσε καὶ συλλογιζότανε ὅτι ἡ « πατρίδα » ἢ δική του δὲν ἦταν πιά σ' ἐκείνην, ἀλλὰ στὸν οὐρανὸ καὶ σ' ὅλη τὴ γῆ. Ξανάλεγε μέσα στὴν καρδιά του : « Ἀδερφοί μου », κι' ἂν τὴν κοίταζε πὶο πολὺ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τόκανε ἀπὸ οἶκτο καὶ μόνο, γιὰ τὸ δακρυοποταμὸ πού ἔβλεπε νὰ τρέχει μπρὸς ἀπ' τὰ μάτια του, τὰ μάτια του πού σὲ λίγο θὰ κλείνανε καὶ πού εἶχαν πάψει κιόλα νὰ κλαῖνε. Ἀλλὰ δὲν τὴν ἀγαποῦσε πὶο πολὺ, ἢ ἀλλιῶς, ἀπ' ὅπως ἀγαποῦσε τὸ γιατρό, τὶς γριές συγγενεῖς του, τοὺς ὑπηρέτες. Κι' αὐτὸ στάθηκε τὸ τέλος τῆς ζήλειας του.

Μεταφρ. ΝΑΣΟΣ ΔΕΤΖΩΡΤΖΗΣ

CHARLES · LOUIS MOLLEVAUT

Ἡ ΚΟΡΗ ΤΟΥ ΙΕΦΘΑΕ

Τὴ νύχτα αὐτὴ πού στὶς καρδιές ὁ ὕπνος χύνει τὴ λήθη, κι' ὅλα τὰ δεινὰ γιὰ λίγο σβήνει, μόνη ἀγρυπνεῖ, βαθειὰ στὴν ἔρημο, θλιμμένη, μιὰ κόρη ὠχρή, μέσα στὰ δάκρυα βουτηγμένη κι' οἱ γοερές τῆς οἱ κραυγές μακρὰ ἀντηχοῦνε. . . Καημοὺς καὶ πόθους πιά σβησμένους ἱστοροῦνε :

Ἡ τρυφερὴ κληματαριά ρουφάει τὸ φῶς τῆ χαραυγῆ, τὴ θαλερὴ τὴ φοινικιά τίποτα δὲν τρομάζει· ὡς καὶ τὸ λουλουδάκι αὐτὸ θ' ἀνθίξει κι' αὔριο στὴ γῆ. . . κι' ἐμέ, τὸ μνημα κράζει !

Οἱ φιλενάδες μου οἱ καλές, ὅταν μητέρες θὰ γενοῦν, μὲ περηφάνεια καὶ χαρὰ στὴν ἀγκαλιά τους πάνω, ἐν' ἀγοράκι γελαστό, — ἴδιον πατέρα, — θὰ κρατοῦν, κι' ἐγώ, ἄχ, θὰ πεθάνω !

Καὶ τοὺς γονεῖς τους τρυφερά θὰ περιποιηθοῦν, ὅταν τὰ χρόνια τὰ πολλὰ θὰ ρθοῦν νὰ τοὺς κυρτώσουν, στ' ἀδύνατά τους γηρατειὰ στήριγμα ἐκείνες θὰ βρεθοῦν, κι' ἐμέ, θὰ θανατώσουν !

Θεέ μου, π' ἀπ' τὸν οὐρανὸ ἀκοῦς μιὰ κόρη θλιβερή, τὰ δάκρυα τοῦ πατέρα μου εὐδόκησε νὰ πάψουν. Δὸς του τὶς μέρες πού αὐστηρὰ τὸ χέρι Σου μοῦ ἀφαιρεῖ κι' ἐμένα, θὰ μὲ θάψουν ! »

Μεταφρ. ΤΟΥΛΑ ΠΑΠΑΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ



JOSÉ ZORILLA Y MORAL

ΔΟΝ ΖΟΥΑΝ

ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟ ΔΡΑΜΑ ΣΕ 5 ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ 2 ΕΙΚΟΝΕΣ (*)

* Ἐμμετρὴ μετάφραση ἀπὸ τὸ ἰσπανικὸ: ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ

ΕΙΚΟΝΑ ΠΡΩΤΗ

Ἡ Πολυτελὴς τραπεζαρία στὸ σπίτι τοῦ Δὸν Ζουάν. Πόρτα στὸ βάθος, καμωμένη γιὰ τὶς σκηνικὲς ἀπαιτήσεις τῆς πράξεως. Ἀπὸ τὸ ἓνα πλευρὸ, παράθυρο κιγκλιδόφραχτο, πού νὰ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ. Ἀπὸ τὸ ἄλλο, πόρτα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς κατακίτας. Στὴ μέση, πλούσιο καὶ φωτισμένον μὲ ἀργυρὰ κηροπήγια, τὸ τραπέζι ὅπου δεικνύουν ὁ Δὸν Ζουάν καὶ οἱ προσκεκλημένοι του. Στὸ τραπέζι ὑπάρχουν τέσσερις θέσεις. Οἱ τρεῖς εἶναι πιασμένες ἀπὸ τὸν Δὸν Ζουάν, τὸν Ἀβελανέδα καὶ τὸν Ζαμόρα. Ἡ ἄλλη εἶναι ἄδειαν. Ὡρα περασμένη τῆς νύχτας. Ὁ Σιούτσι κι' ἓνας ὑπηρέτης, σερβίρουν.]

ΣΚΗΝΗ Ι

Δὸν Ζουάν, Ἀβελανέδα, Ζαμόρα, Σιούτσι καὶ ἓνας ὑπηρέτης.

Ἀβελανέδα

σὰ νὰ συνεχίξῃ ἀρχισμένη κουβέντα :

Κατόπι :

Ζαμόρα

ἴδιο ὄφος :

Τὸ λοιπὸν :

Δὸν Ζουάν

ἴδιο ὄφος :

. . . Κατόπι,

ἀφοῦ τὸ φέρνει ἢ ὀμιλία κι' ὄχι γιὰ νὰ τὸ παινευτῶ, σὰς λέω πὼς τοῦ αυτοκράτορα ἢ φιλιὰ μ' ἀντάμειψε γιὰ ὅ,τι εἶχα κάνει . . . Πλήθος τιμές μοῦ 'κανε, — πλήθος ! Μάθετε μόνο, — κι' αὐτὸ φτάνει, — πὼς τὸ παράσημο τῆς Μάλτας μόνος μοῦ τ' ἔβαλε στὸ στήθος ! . . . Τὸς ἦταν, φίλοι μου, ἡ φήμη πού εἶχα πλέον ἀποχτήσει, ὥστε ὁ γέρος Καρδινάλιος πού μ' εἶχε ἀναθεματίσει γιὰ ὅσα εἶχα κανωμένα, καθὼς θυμάστε, στὴ Σεβίλλια, τὴν ἐποχὴ πού στοίχημα εἶχα βάλει μὲ τὸν Λουὶς Μπατίλλια, μοῦ 'στειλε τὴ συχώρεσή του . . . Ἠπόρεσα ἔτσι νὰ γυρίσω στὴν Ἰσπανία καὶ νὰ ἔρθω ξανά ἐδῶ νὰ κατοικήσω . . .

Ζαμόρα

κοιτάζοντας γύρω του μὲ θαυμασμό :
Καὶ μὲ τί λοῦσο ! Μὲ τί πλοῦτο ! . . .

Ἀβελανέδα

ἴδιο ὄφος :

Μέσ' σ' ἓνα ἀληθινὸ παλάτι ! . . .

Δὸν Ζουάν

Ἦταν τὸ μόνο στὴ Σεβίλλια πού μοῦ ἔχτύπησε στὸ μάτι.

Ζαμόρα

ἀπορώντας :

Συχώρνα τὴν ἐρώτησή μου : μὰ πὼς τὸ ἔχεις κατορθώσει, ἐνῶ ἔχτες ἔφτασες μόλις, νὰ ἐγκατασταθῆς μὲ τόση κιόλας λαμπρότητα ἐδῶ μέσα !

Δὸν Ζουάν

γελώντας :

Δὲν ἔβαλα σ' ἐνέργεια μέσα διαβολικά, καθὼς θαρρεῖτε : ἀπλῶς ἀγόρασα τὸ σπίτι μαζί μὲ ὅ,τι ἐδῶ θωρεῖτε.

Ἀβελανέδα

Μὲ κάδρα καὶ μ' ἀσημικά :

Ζαμόρα

Μ' ἐπιπλα καὶ μὲ γυαλικά :

Δὸν Ζουάν

Μ' ὅλα μαζί . . . Κι' ἂν εἶναι κάτι γιὰ θαυμασμό, ἀληθινά, εἶναι τὸ πόσο μοῦ στοιχίσαν . . .

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

'Αβελανέδα
Πολύ ακριβά;
Δόν Ζουάν
Πολύ φτηνά;
δσα ξοδεύω σ' ένα χρόνο:
χιλιά χρυσά δουκάτα μόνο!
Ζαμόρα
Μά πώς αυτό;
Δόν Ζουάν
Έχρεωστούσε
και είχε ανάγκη να πληρώσει:
έπηρε τὰ λεφτά από μένα
κι' έτρεξε σ' άλλον να τὰ δώσει ...
'Αβελανέδα
Ποιός νάτανε ο νοικοκύρης;
Ζαμόρα
Δέ θάταν βέβαια ο καθέννας
για νάχη τέτοιο ένα παλάτι ...
Δόν Ζουάν
Ξέρω μονάχα ότι ήταν ένας
θεότρελλος που κατεστράφη
για μία γυναίκα.
'Αβελανέδα
Τή δική του;
Δόν Ζουάν
Μιάν έρωμένη.
Ζαμόρα
Τάχασ' όλα;
Δόν Ζουάν
Κι' αυτήν ακόμα τή ζωή του ...
Προτού ν' άφιση, έχτες, τὸ σπίτι,
σ' ένα τραπέζι έκαλούσε
δλους τούς φίλους που μαζί τους
ως τότε πάντοτε γλεντούσε.
"Εφαγαν' ήπιαν' διασκεδάσαν,
μά όταν έφυγαν πιά δλοι
κι' έμεινε μόνος του στο σπίτι,
τράβηξε' άμέσως τὸ πιστόλι
καί, μπάμ! σωριάστηκε νεκρός
δῶ μέσα, στην τραπεζαρία ...
'Αβελανέδα
μὲ μορφασμό:
Τὸ σπίτι αυτό είναι τραγικό ...
Δόν Ζουάν
γελώντας:
Μά είναι άστεία ή ιστορία!
Ζαμόρα
Καί ή γυναίκα;
Δόν Ζουάν
άδιάφορα:
Δέν τήν είδα

καλά ... "Αν δέν έχω λαθευτή,
είναι ξανθή και είν' ώραία ...

Ζαμόρα
γελώντας:

Πώς; Δέν αγόρασες κι' αυτή,
όταν αγόρασες τὸ σπίτι;

Δόν Ζουάν

έλαφρά πειραγμένος:

Για ποιόν με πέρασες, Ζαμόρα;
Κι' αν ήτανε ή 'Αφροδίτη,
δέ θά τήν ήθελα. "Ως τὰ τώρα
δέν έχει ο Δόν Ζουάν ξεπέσει
ισα με να φορέση ρούχα
που άλλοι τάχουν πριν φορέσει,
και ούτε πλήρωσε γυναίκα
για να τήν κάνη έρωμένη ...
"Αλλως τε ... έλπίζω πως κ' οι δυο
στο σπίτι αυτό εϊστε φερμένοι
δχι για κείνη, μά για μένα ...

Ζαμόρα

Με παρεξήγησες ... "Ο,τι είπα
γι' άστείο τώχα είπωμένα.

'Αβελανέδα

Πώς θά περάση ή ώρα όταν
κανένα άστείο δέν είπομε;

Δόν Ζουάν

Κι' εγώ άστειεύτηκα επίσης.
Δέν ήταν για να τσακωθούμε ...
Σιούττι! Κρασί! ...

(*Ο Σιούττι βάζει κρασί στα τρία τὰ ποιήτρια και
κάνει να φύγη!*)

Στους τρεις μας μόνο;

Τόν τέταρτο δέν τόν κερνάς;
Πώς τόν Κομεντατόρ επίσης
έχω καλέσει, τὸ ξεχνάς;

Ζαμόρα

Θυμάσαι ακόμα αυτήν τήν τρέλλα;

Δόν Ζουάν

Ξέρω, δέ θάρθη — ώρισμένως,
άλλά καθήκον είν' δικό μου,
κι' αυτός άφοῦ 'νε καλεσμένος,
νάχη τή θέση φυλαγμένη,
έμπρός στη θέση του τὸ πιάτο
καί τὸ ποτήρι του γεμάτο!

'Αβελανέδα

Μά θέλεις τώρα οι πεθαμένοι
τόν τάφο, Δόν Ζουάν, ν' άφίσουν
και νάρθουνε στην πρόσκλησή σου
με ζωντανούς για να δειπνήσουν;

Δόν Ζουάν

μὲ πεποίθηση:

"Αν εύρισκε κανένα τρόπο,
θέ να έρχόταν! Στην τιμή μου!

Ζαμόρα

"Ωστε γι' αυτόν έχεις φυλάξει
τή θέση αυτή;

Δόν Ζουάν

Είναι αρχή μου,

και ή ευγένεια τὸ ζητάει,
σάν προσκαλέσω ένα φίλο
μαζί μου σπίτι μου να φάη,
ξως τὸ τέλος να φυλάω
πάντα τή θέση του άδειανή
γιατι και πεθαμένος νανε
μπορεί — ποιός ξέρει! — να φανή!
"Αλλως τε ο Κομεντατόρ,
φίλοι μου, είναι Ικανός,
αν είναι και ως πεθαμένος
τέτοιος που ήταν ζωντανός,
ν' άφιση τὸ νεκροταφείο
και νάρθη έδῶ μόνο και μόνο
για να μου δείξη τὸ ποιός είναι ...

'Αβελανέδα

Τέτοιες κουβέντες φέρνουν κρύο ...

Ζαμόρα

"Αφηστες, Δόν Ζουάν ... και πίνε
για τήν ψυχή του, για δέν κάνει
με τέτοιο τρόπο να μιλούμε
γι' ανθρώπους που χουνε πεθάνει ...

Δόν Ζουάν

"Αφοῦ τὸ θέλετε — άς πιούμε!

(*Σηκώνοντας ειρωνικά τὸ ποτήρι του!*)

Κομεντατόρ, αν εκεί πέρα
που έχεις πάει, δέν είναι άλλη
απ' τήν επίγεια καμμία
κόλαση ακόμα πιο μεγάλη,
τότε ο Θεός άς σ' αναπάψη
κι' εκεί που είσαι πάντα μείνε!
(*Ακούεται ένας χτύπος στην έξώπορτα του σπιτιῶ!*)
Χτύπησαν!

'Αβελανέδα

Ποῦ;

Δόν Ζουάν

Θαρρῶ στο δρόμο.

(*Προς τὸν Σιούττι!*)

Σιούττι! Για κοιτάξε ποιός είναι.

Σιούττι

άνιχνοντας τὸ παράθυρο και σκύβοντας για να ιδῆ:
Κανείς δέν είναι έξω στην πόρτα.

(*Φωνάζει!*)

— Ποιός είναι;

(*Προς τούς καθισμένους!*)

Ούτε άπαντάει κανείς.

Δόν Ζουάν

Θά ήτανε κανέννας
περαστικός όπου χτυπάει
στις πόρτες για να διασκεδάξῃ ...

(*Προς τὸν Σιούττι!*)

Κλείσε, και φέρε μιά μεγάλη
μποτίλλια πόρτο ...

(*Προς τούς Ζαμόρα και 'Αβελανέδα!*)

Πιέτε, φίλοι!

(*'Ακούγεται άλλος χτύπος!*)

Μά τί; Ξαναχτυπήσαν πάλι;

Σιούττι

Ναί, στην έξώπορτα.

Δόν Ζουάν

Για κοιτά

ξανά.

Σιούττι.

Ξαναοίγει τὸ παράθυρο και ξανακοιτάζει:
Κανείς!

(*κλείνει τὸ παράθυρο.*)

Δόν Ζουάν

Αί, ώρισμένως
τότε άλλος δέν μπορεί να είναι
παρά κανέννας μεθυσμένος
που κρύβεται, άφοῦ χτυπήση,
για να γελᾷ μαζί μας ...

(*Προς τὸν Σιούττι!*)

Σιούττι!

έχεις γεμάτη τήν πιστόλα;

(*Ο Σιούττι κάνει «ναί».*)

"Όταν χτυπήση — φέξε τὸ τη!

(*'Ακούγεται άλλος χτύπος, πλησιέστερος!*)

Πάλι;

Σιούττι

τρομαγμένος:

Θεέ και Παναγία!

Ζαμόρα

έλαφρά τρομαγμένος:

Μά τί να είναι;

'Αβελανέδα

τρομαγμένος:

Τάχω χάσει ...

Δόν Ζουάν

βάζοντας τὸ πιστόλι του στο τραπέζι με άπόφαση:
Καλά. Θά ιδούμε αν θάνε αυτός
που τελευταίος θά γελάση!

Σιούττι

τρομαγμένος:

"Ο τελευταίος αυτός χτύπος
ήταν στη σκάλα, ώρισμένως!

Ζαμόρα

ίδιο ύφος:

'Αλήθεια!

'Αβελανέδα

ίδιος ύφος:

Ποιός να είναι;

Σιούττι

κατάχλωμος:

"Οποιος

καί νάταν — είναι πιά μπασμένος!

Δόν Ζουάν
βλέποντας τὸν τρόμου τῶν φίλων τὸν ποὺ σηκώθη-
καν ἀπ' τὸ τραπέζι :

"Ἐτσι λοιπόν, δυὸ Καστιλλιάνοι
τρέμουν γιὰ ἓνα πεθαμένο ;
(Πρὸς τὸν Σιούτσι, δίνοντάς του τὸ πιστόλι του :)

Πάρε καὶ τοῦτο τὸ πιστόλι
ποὺ εἶναι καλογεμισμένο,
καὶ πήγαινε νὰ δῆς ποιὸς εἶναι !
(Νέος χτύπος, πρὸ πλησιέστερα ἀκόμα.)

'Αβελανέδα
ἀνήσυχος καὶ κοιτάζοντας γύρω του :
Δὲν εἶναι πιά κάτω στὴ σκάλα!...

Σιούτσι
τρέμοντας :

Σάντα Μαντόνα! Αὐτὸς ὁ χτύπος
ἦταν κοντά... Ἐκεῖ! Στὴ σάλλα!

Δόν Ζουάν
θυμωμένος, σηκώνεται :

Φτάνει! Ἐνόησα ἐπὶ τέλους!
Σεῖς ἔχετε σχεδιασμένα
ἐτούτη τὴν ἀνόητη φάρσα
γιὰ νὰ γελάσετε μὲ μένα!...

Ζαμόρα
μὲ καταπληξή :
'Εμεῖς;!

Δόν Ζουάν
θυμωμένος :

'Ἐσεῖς! Ποιὸς ἄλλος
ἤξερ' ὅτι εἶχα καλεσμένο
ἀπόψε ἐδῶ γιὰ νὰ δειπνήσῃ
μαζὶ μας ἓναν πεθαμένο ;
(Ἐίρωνικά :)

Τὴ φάρσα αὐτὴ πολὺ ὠραία
τὴν ἔχετε σκηνοθετήσῃ.

μάθετε ὅμως, φίλοι μου, ὅτι
μπορεῖ ἀκριβὰ νὰ σὰς στοιχίσῃ!

'Αβελανέδα
μὲ εὐλιχρίνια :

Γιὰ τὸ Θεὸ! Τέτοιο ἀστεῖο
μπορούσαμε νὰ φανταστοῦμε

Ζαμόρα
ἴδιο ὄφρος :

Πῶς σ' ὄλα αὐτὰ εἶμαστε ξένοι
εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ποῦμε ;
Δὲν ξέρω τίποτα.

'Αβελανέδα
Οὐτ' ἐγώ.

(Νέος χτύπος, ὅπως ὁ προηγούμενος :)
'Ακούσατε; Πάλι χτυπᾶνε!

Σιούτσι
μὲ τὰ πιστόλια στὸ χέρι, ἀκούει στὴν
πόρτα τοῦ βάρους :

Μέσα στὴ σάλλα ἀκούω τώρα
βαρειά κι' ἄργα νὰ περπατᾶνε!...

Δόν Ζουάν
μὲ ἀδιαφορία :

Τῆς ἔξω πόρτας τὸ κλειδί
κάποιος θὰ μπόρεσε νὰ κλέψῃ
καὶ μῆκε σπῆτι αὐτὴν τὴν ὥρα,
ἀλλὰ μαζὶ μου δὲ θα παίξῃ.
"Ὅποιος καὶ νᾶν, δὲ θὰ μπορέσῃ
νὰ μ' ἐμπορίσῃ νὰ δειπνήσῃ,
ἄρκεῖ τὴν πόρτα νὰ τοῦ κλείσω..."

(Πᾶσι καὶ κλείνει τὴν πόρτα τοῦ βάρους μὲ
τὸ κλειδί :)

'Ὀρίστε! Ἡ πόρτα εἶναι κλεισμένη!
'Αν εἶναι ζωντανός, δὲ μπαίνει,
ἐκτὸς ἐὰν τὴν πόρτα σπάσῃ
ἂν εἶναι ὅμως πεθαμένος,
θὲ νὰ μπορέσῃ, ὠρισμένως,
μέσ' ἀπ' τὴν πόρτα νὰ περάσῃ!

(Ἄκολουθεῖ)



Τὸ Δεμαπενθήμερον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

'Ανδρέας Μ. 'Ανδρεάδης (*)

Σεβόμενοι τὴν ὑστάτην σου θέλησιν ἡ Ἀκα-
δημία Ἀθηνῶν καὶ ἡ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ ἡμετέ-
ρου Πανεπιστημίου ἀρκοῦνται σήμερον νὰ κα-
υθώσωσι στεφάνους πρὸ τῆς σοφοῦ σου,

δὲν εἶναι ὅμως αὐταῖς δυνατὸν, σὺν τῇ κατα-
θέσει τῶν στεφάνων αὐτῶν, νὰ μὴ τονίσωσιν, ἤ-
δη ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ προσόφρου σου
ἀποχωρισμοῦ, ὅτι ὁ στρέφον τὴν αἴθριον τὰ χου-
ρὰ φύλλα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραιμάτων
τῆς Ἑλλάδος τῶν ἡμερῶν μας, βεβαίως θὰ στο-
θῇ σκεπτικὸς πρὸ τῆς σελίδος ἐκεῖνης, ἥτις,
'Ανδρέα Ἀνδρεάδη, θὰ ἔχη ὡς ἐπικεφαλίδα τ'
ὄνομά σου.

Ἡ σελὶς αὐτὴ θὰ εἶναι πρὸς τὰ κάτω λευκὴ,
διότι ὁ θάνατος ἔχει θοιπεύσει τὸ πνεῦμα σου
καὶ κλείσει τὰ βλέφαρά σου, εἰς ἡλικίαν καθ'
ἣν οἱ ἄνδρες τῆς ἀκουσίτου ἐργατικότητος καὶ
γονιμότητος σου δὲν θεωροῦσιν ἑαυτοὺς ἀηλ-
λαγμένους τῆς ὑποχρέωσός σου νὰ φωτίξωσι καὶ
τὸ μέλλον ἀκόμη, μὲ τῆς ἐμπειρίας των τὰ πο-
ρίσματα.

Ἡ ψυχὴ σου, ψυχὴ ἑλληνικὴ, περιέκλειε ὅ-
λον σχεδὸν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν τὰς ἀρετάς.
Τῶν Ἀθηνῶν ὅπου ἔζησες, τῆς Κερκύρας ὅπου
ἀνετράφης, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Χίου, ἐξ ὧν κα-
τήγες. Καὶ ἀκόμη τὰς ἀρετάς τῶν χωρῶν τῆς
βορείου Ἑλλάδος, καὶ τῆς Ἑλλάδος τῆς Ἀνα-
τολῆς, ὧν περιηγήθης ἐκάστην γωνίαν καὶ ὧν ἐ-
σπουδάσες, λάτρης συγχρόνως καὶ μελετητὴς, καὶ
τὰς ἐκδηλώσεις καὶ τὰ ἔθνη,

Σὲ ἐνθυμοῦμαι σπουδαστὴν, φοιτητὴν ἐξέ-
χον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ νέος ἔχων ἐνώπιόν σου
ἰσχυρὰ ὁρίζοντα ἀντιλήψεων, ἠντλεις γνώ-
σεις ἀπὸ ὅλας τὰς περὶ σὲ ἐκφάνσεις τῆς ἐπι-
στήμης καὶ τῆς ἐκπαιδείσεως, μηδ' αὐτῶν τῶν
καλῶν τεχνῶν ἐξαιρουμένων.

Ἐπιστημῶν καὶ καθηγητῆς διαπρεπῆς, ἀ-
νέδειξας κυριολεκτικῶς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ
τῶν κλάδων τῆς ειδικότητός σου, ὅστις θὰ ἐ-
νεργάνιζεν εἰκόνα πενιχράν, ἀνευ τῆς φωτεινῆς
προσωπικότητός σου, τοῦ ἀνησύχου ἐρευνητικοῦ
πνεύματός σου καὶ τῆς γλαφυρᾶς γραφίδος σου.

Δὲν ὑπάρχει γωνία τῆς ἑλληνικῆς γῆς, δὲν ἔ-
παρχει περίοδος τῆς μακρᾶς ἱστορίας τοῦ ἔ-
θνους, τῆς ὁποίας ἡ οἰκονομικὴ ἢ δημοσιονο-
μικὴ ἰδιοσυμφορία καὶ ἡ ἱστορικο-οἰκονομικὴ ἐ-
ξέλιξις νὰ διέφυγε τὴν ἀκαταπόνητον ἐρευνάν
σου. Ἡ σπανία ἰκονότης σου καὶ ἡ ἐξαιρετικὸς ἰ-
διοφυία σου περὶ τὰ οἰκονομικὰ καὶ δημοσιονο-
μικὰ προβλήματα καὶ ἰδιαιτάτα περὶ τὴν διερεῦ-
νησιν τῆς ἱστορίας τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς οἰ-
κονομικῆς ἀνευράνησαν εὐθὺς ἀπὸ τῆς νεαρᾶς
σου ἡλικίας.

Εἶτε συγγραφεὺν εἰς τὰς κυριώτερας τῶν ξέ-
νων γλωσσῶν, εἶτε διδάσκων εἰς τὰ περιφημέ-
τερα Πανεπιστήμια τῆς ἀλλοδαπῆς, ὅπου ἀσμέ-
τως καὶ μετὰ τιμῶν ἐγένεσο δεκτός, εἶτε μετέ-
χων εἰς διεθνεῖς ἐπιστημονικὰ συνέδρια καὶ
διασκέψεις, ἐτιμήθης καὶ ἐδοξάσθης καὶ ἐν τῷ
προσώπῳ σου ἐδόξασες καὶ ἐλάμπρυνες τὴν
ἑλληνικὴν ἐπιστήμην.

Τὸ ἔργον σου εἶτε ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, ἰδίως εἰς
τὰς σοφὰς σου ἀνακαινώσεις καὶ εἰσηγήσεις, εἶτε
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν, ὡς διδα-
σκάλου καὶ μέλους τοῦ συλλόγου τῶν καθηγη-
τῶν τῆς Νομικῆς Σχολῆς καὶ ὡς ὄργανου τοῦ
Πανεπιστημίου ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῶν σκοπῶν αὐ-
τοῦ, ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα προσηλωστικῶς πρὸς τὸ
καθῆκον καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὰ συμφέροντα
καὶ τὰ ἰδανικά τῆς σπουδαζούσης νεολαίας.

Εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς
Πατρίδος διέθετες ὅλην σου τὴν μεγάλην ψυ-
χὴν, ὅλην σου τὴν πνευματικὴν ρώμην καὶ ὅλην
τὴν καταπλήσσοσαν δραστηριότητά σου.

Τὸ ἀπειρον ἐνδιαφέρον καὶ ἡ ἀγαθότης σου
ὑπὲρ τῶν διακοινομένων σπουδαστῶν δὲν ἐσβυ-
νε μὲ τὴν ἐξοδὸν των ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου.
Παρηκολούθεις τὴν πάλιν αὐτῶν ἐν τῷ κοινω-
νικῷ σταδίῳ οὐχὶ ὡς ψυχρὸς θεατῆς, ἀλλ' ὡς
ὁδηγὸς τῶν ἀποροῦντων, ὡς παραστάτης τῶν
κλονιζομένων, ὡς προστάτης τῶν ἀδυνάτων.

Ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν καθηγητῶν διέβλεπες τὰ
ἀριώτερα τάλαντα.

Ἀπερχόμενος ἀρίνεις κενὸν οὐ τινος ἢ πλή-
ρωσις ἀδύνατος φαίνεται ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Ἡ ἱστορία τοῦ βίου σου θ' ἀποτελέσῃ ὑπό-
δειγμα ἐν τῷ μέλλοντι.

Τὰς ὀλίγας αὐτὰς λέξεις, ἀγαπητὲ φίλε, πα-
λαιᾶ συμφοιτητῶ καὶ συνάδελφε διαπρεπῆ ἐξό-
χως, σοῦ ἀποτείλω ὡς ὑστατον χαῖρε. Δὲν εἶναι
φράσεις τυπικοῦ ἐπικηδείου, εἶναι παλμοὶ βα-
θείας ὁδύνης διὰ τὴν στέρησίν σου, οὐς βαθέως
αἰσθανόμενοι σοῦ ἀποτελῶν δι' ἐμοῦ οἱ συνά-
δελφοὶ σου τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Πανεπιστη-
μίου.

ΣΤΥΛ. ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ

(*) Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ Ἀν-
δρέα Μ. Ἀνδρεάδη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπι-
στημίου καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Στυλ. Σεφεριάδου, ἐκ
μέρους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τῆς Νομικῆς
Σχολῆς.

στάλη. — Εἰς τὸ προηγούμενον τεύχος, ὑπὸ τὸ ποίημα «Παιχνιδάκι» ἐτέθη ἡ ὑπογραφή Γιάννης Γ. Ἰωαννίδης ἀντὶ Γιάννης Β. Ἰωαννίδης. — κ. Γ. Περὶστ. Πειραιᾶ. Συμπαιθητικὸ πρωτόλειο. Ἐργασθῆτε. Μὲ τὸν ζῆλον καὶ τὴν διάθεσιν ποῦ ἔχετε, — φαίνεται καθαρώτατα στὸ πρωτόλειο αὐτό, — θὰ δώσετε ἀραιώτατα στὸ πρωτόλειο αὐτό, καὶ σ' αὐτὸ ὑπάρχουν στίχοι ἀνώμαλοι (γ' στ. α' τετρ.) ἢ φορτωμένοι μὲ λέξεις ποῦ μπορούσαν καὶ γὰ λείπουν. Ἡ διόρθωσις, ποῦ ζητεῖ ὁ φίλος σας, ἔγινε. — κ. Μαν. Χαλβ. Ἀλεξάνδρειαν. Στὸ ἐρχόμενο. Ἐλήφθη καὶ τὸ δεύτερο γράμμα. — κ. Στ. Ἄκαμ. Ἐνταῦθα. Διορθώσατε τὸν α' στίχο τοῦ γ' τετρ. (θέλετε νὰ πῆτε μὲ «δυὸ ἄμορφο ὑφάδι»), ἀντικαταστήσατε ἐκείνη τὴ «ριψιά» καὶ τὸ «συντυλόντας» καὶ ξαναστείλτε το μᾶς. Εἶναι ἀξιόλογο ποίημα. — κ. Τ. Δόξ. Πύργον. Οἱ τέσσαρις στίχοι τῆς «Γαλήνης» μᾶς ἐσταμάτησαν περισσότερο. Ἐλπίζομε ὅμως ὅτι, μὲσ' στὴν ἡμέρα τῆς ἐπαρχίας, θὰ γράψετε καλύτερα πράγματα, καὶ περιμένομε. — κ. Κ. Γραμ. Θεσ/νίκην. Στὴ «Δασκάλα» ὑπάρχει πολλὴ συγκίνηση, ἀλλὰ λίγη τέχνη. Θὰ σᾶς συνιστοῦσαμε νὰ ξαναγράψετε τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ νὰ ἀπαλάξαστε ἀπὸ κάθε παραγέμισμα, ἀπὸ καθεστὶ τὸ περιττό. — κ. Στ. Σερ. Στίχοι ποῦ τοὺς ἔχαμε συναντήσει σὲ ἀναρίθμητα ἄλλα τραγούδια. Πόσοι, πρὶν ἀπὸ σᾶς, δὲν διαλάλησαν ὅτι «εἶν' ἄμορφο γι' αὐτὴν νὰ ὑποφέρουν!» Συγκεντρωθῆτε στὸν ἑαυτὸ σας καὶ ἐλευθερωθῆτε ἀπὸ κακὰς ἐκιδράσεις. Ποιὸ τὸ κέρδος νὰ ἐπαναλαμβάνετε σκέψεις καὶ συγκινήσεις ποῦ ἄλλοι τίς τραγούδησαν πολὺ καλύτερα; — κ. Γ. Καρῶ. Λάρισα. Γὰ τελευταία ἀντίτυπα πωλοῦνται εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον Κολλάρου. Δημοσιεύεται καὶ σχετικὴ ἀγγελία. — δ. Εὐγ. Καλ. Ἐνταῦθα. Πῶς ν' ἀπαντήσωμε στὸ ἐρώτημά σας; Ἐῖσαθε, νομίζομεν, εἰς θεοὶν νὰ ἐκτιμᾶτε τὰ κριτήρια τῶν περιοδικῶν ἐκείνων καὶ τῆς «Νέας Ἑστίας» καὶ νὰ καταλήξετε εἰς συμπεράσματα. Ὅπωςδήποτε, δὲν δυσκολευόμεθα καθόλου νὰ σᾶς ἰσοῦμε ὅτι πρέπει νὰ εἶμαστε ἀκόμη αὐστηρότεροι ἀπέναντι τῶν φίλων μᾶς. Μόνον ἔτσι τοὺς προσφέρομε κάποια ὑπηρεσία... — κ. Ἀπ. Ἰωάν. Βόλον. Δεκτά. — κ. Κ. Πρωτ. Θεσ/νίκην. Τὸ ξέρομε ὅτι συνεζητήθη πολὺ τὸ σημεῖμά μᾶς ἐκεῖνο. Ἦταν, τόσο ἀπροσδόκητη

ἢ «ἀποκάλυψις»! Ἀλλὰ μὴ νομίζετε ὅτι αὐτὰ συμβαίνουν μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν μᾶς. Εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν ἔχουν γίνεαι πολὺ σοβαρώτερα καὶ ἐκκλητικώτερα. Μπορεῖτε, λοιπὸν, νὰ... παρηγορηθῆτε. — κ. Κ. Αὐγ. Ἰωαννίνα. Εὐχαριστοῦμεν, ἀλλὰ ἡ «Νέα Ἑστία» δὲν ἀνταλλάσσεται. — δ. Μ. Περ. Θεσ/νίκην. Δὲν ὑπάρχει καμμια ἀμφιβολία ὅτι οἱ λογοτέχναι μὲ τὴν σύμπνοϊαν καὶ τὴν καλὴν ὀργάνωσιν ἑνὸς μόνου συλλόγου θὰ εἶχαν ἐπιτύχει πολλὰ πράγματα, πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὰς φιλολογικὰς συγκεντρώσεις, ποῦ χρειάζονται, φυσικά, καὶ αὐταί, ἀφοῦ δημιουργοῦν μίαν κίνησιν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ὠφέλιμον. Ἀλλὰ, βλέπετε, καὶ ἐδῶ ἐπικρατεῖ ἡ διαίρεσις καὶ ἔχομεν τρεῖς συλλόγους, ποῦ δὲν κατορθώνουν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν μερικὰ θετικώτερα πράγματα διὰ τὰ μέλη τους. Ἄς ἐλπίζομε ὅτι κάποτε θὰ λείψουν αἱ μικροπαρεξηγήσεις, θὰ περιορισθοῦν αἱ μεγάλοι φιλοδοξίαι καὶ ἀπειθήσεις καὶ θὰ ἐπέλθῃ ἡ συνεννοησις ἐκείνη, ποῦ θὰ ἀποτελέσῃ ἀφειρητῶν σοβαρῶν διεκδικήσεων ὑπὲρ τῶν λογοτεχνῶν. Νομίζομεν μάλιστα ὅτι γίνεται καὶ κάποια σχετικὴ κίνησις, ποῦ δὲν ἀποκλείεται νὰ δώσῃ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα. Ὅπωςδήποτε, αἱ τελευταῖαι ἐμφανίσεις τῆς «Ἐταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» ἦσαν πολὺ εὐπρόσωποι, φθάνει μόνον νὰ μὴ περιορισθῇ ὅλη ἡ δραστηριότης τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς εἰς τὰς ἐμφανίσεις αὐτάς. — κ. Ἀριστ. Κανδρ. Ἐνταῦθα. Τελευταίως, οἱ διαγωνισμοὶ σπανίως ἔχουν ἀξιοσημεῖωτον ἀπόδοσιν. Ὅπως ὀργανώνονται, μὲ ἀσήμαντα χρηματικὰ ἐπαθλα καὶ μὲ ἐπιτροπὰς ποῦ συνήθως δὲν ἐμπνέουν μεγάλην ἐμπιστοσύνην, φυσικὸν εἶναι νὰ μὴ προκαλοῦν τὴν συμμετοχὴν γνωστῶν καὶ ἐκλεκτῶν λογοτεχνῶν. Βεβαίως, οἱ διαγωνισμοὶ γίνονται διὰ τοὺς νέους. Ἀλλὰ «νέοι λογοτέχναι» δὲν νομίζομεν ὅτι εἶναι μόνον ὅσοι κάνουν... μετρικὰ λάθη. «Νέοι» εἰς ἄλλας χώρας, — εἰς τὴν Γαλλίαν, λ.χ., — θεωροῦνται καὶ οἱ σαραντάρηδες, καὶ αὐτοὶ διεκδικοῦν τὰ περισσότερα βραβεῖα. — κ. Χαρ. Εὐστρ. Χα. Καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ θὰ κριθῇ. Ὀλίγη ὑπομονή. — δ. Θεοδ. Κατ. Βόλον. Καμμια διάκρισις μεταξύ συνδρομητῶν καὶ ἀγοραστῶν; ὅλοι μποροῦν νὰ στείλουν τὰ ἔργα τους. Διαβάζονται καὶ κρίνονται μὲ τὴν ἴδια προσοχή. Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Ἔργα ΑΛΕΞ. ΠΑΛΛΗ

«ΙΛΙΑΔΑ,, (μετάφραση) Δρ. 80

«ΚΟΥΦΙΑ ΚΑΡΥΔΙΑ,, » 100

Κεντρικὴ πώλησις

Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας»

Ἰ. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & Σίας Α. Ε.

Σταδίου 46α

Ὁ κ. Α. Α. ΠΑΛΛΗΣ εἶδοποιεῖ ὅσους τοῦ γράψανε γιὰ νὰ τοῦ ζητήσουν τὰ βιβλία τοῦ πατέρα του πῶς ἢ ἀποστολὴ τῶν βιβλίων, λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν αἰτήσεων, συντελεῖται βαθμηδὸν καὶ θ' ἀπαιτήσῃ ἀκόμα διάστημα 1—2 μηνῶν.

Ὁ κ. Α. Α. Πάλλης παρακαλεῖ τὸν κ. Α. Πετρόπουλον, ποῦ τοῦ ἔγραψε γιὰ νὰ τοῦ ζητήσῃ τὰ βιβλία τοῦ πατέρα του χωρὶς νὰ σημειώσῃ διεύθυνση, νὰ τοῦ στείλῃ τὴν διεύθυνσίν του.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΒΔΟΜΟΥ ΤΟΜΟΥ